

1861/1862, 54

0.25

იველი

1882

წიგნი

№ LX X, საქმეები ოქტომბერი.

თბილისი

მ. როცინიანის და კომპ. სტამბა.

1882

საქტემბერის და ოქტომბერის წიგნის შინაარსი:

- I. ცეცო. (შოთსრ.) (გაგრძელება) ს. მგალობლიშვილისა
- II. საბედოს საჩივარი (ლექსი)
(შობაძე კრილოვსადმი). . . პარდავანისა.
- III. სპუდვლები სახალხო გა-
ნათლებისა (დასასრული) . . ნიკო ხიზანოვისა.
- IV. სონეტი (ლექსი) (რუსულიდან) ა. ფ.
- V. შემოკლებული ქართლის-
ცხოვრება . . . დიმიტრი ზ. ბაქრაძისა
- VI. ტენისონიდან (ლექსი) . . ა. ფ.-სა.
- VII. ივერიის ეკონომისტ (იეკე-
რია) №№ VII და VIII შინაუ-
რი მიმოხილვა, გვ. 178—190 ნ. ხ.-სა.
- VIII. განცხადებანი იმედისა, იე-
რდიკული მიმოხილვისა და
დროებისა.

P. S. რედაქცია დიდს ბოდიშს ითხოვს მკითხველებთან ყურ-
ნადის დაგვიანებისათვის, და იხმარს ყოველს დონისძიებას რომ
ნოემბრის და დეკემბრის წიგნი 15 იანვრამდინ გამოცემა, და
შემდეგი წიგნება კი თავ-თავის დროზედ.

25

ი მ ე დ ი

სალიტერატურა და სპოლიტიკო

ჟურნალი

6094

წელიწადი მეორე

№№ IX ^{ნა} X, სექტემბერი და ოქტომბერი.

თბილისი

მდ. როჭინიანის და კომ. სტაშა

1882

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 30 Ноября 1882 г.

1882

1882-ის წელი

1K-X

№ 10
9

1882

ც ე ც მ

(მოთხრობა).

(გაგრძელება)

VII

უღრუბლო, მოწმენდილი ღამეა: ვარსკვლავები ლაყვარდ
 ცაზე ციმციმებენ, გაშავებულ, შორით ერთმანეთს საღამოს აძ-
 ლეკენ, ეთამაშებიან. ჭაღას ზედ დაბდღვრიალებდნენ ციმციმით
 ეს ვარსკვლავთ გროვანი, ესაყვარლებოდნენ მორცხვი ზატარძა-
 ლივით, შორით ესროდნენ მერთალ სხივებს. იმათ სხივებს
 ზასუს აძლევენ ქვემძრომნი შიშინ-ჭრიჭინით. მაღალი ვერხ-
 ვი, მრავალ-ტოტოვანი. ამაყად გადმოსცქეროდა ამ ღამეს მთელს
 სააგურის ჭაღას, ნელიად არხევდა კენწეროს სან მარჯვნივ, სან
 მარცხნივ; ხანდისხან ფოთლებს შრიამული, ფრფინვა შეუდგე-
 ბოდათ ნიავის წამოებრვით. ვერხვი თვის ფოთლებით თითქოს
 გარშეებოდა მთლიმარე ვარსკვლავებს და იწვევდა, იმატიუებდა
 შინს, დედა-მიწას. ახლოს მინდვრებიდგან. სამუშ-ხამუშ ისმო-
 და. ტორუას „ტრრრ, ტრრრ“, რომელიც მიხუმებულ,
 მიგმენდილ ღამეში მანუგეშებულა ადამიანისათვის, რომელიც

*) იხილეთ «იმედი» № III. 1882 წ.

მგზავს სიამოვნების ნიშნად გულს უტოკეის და შემაწუხებელს, კაცის დამაჯიქრებელ ღამეს ძალას უკარგავს. ამ ღამეს მწერები, ეს „ზურჩის მტრები“, შეუწვევითაღ ტკბებებდნენ; ეტუობა, საცოდავები ღამე ქუჩდულად იყრიბებიან, რომ თაკის სამშობლო ქვეყანაში გაიზარნენ, რომ იზოგონ მოსკვენებითი ცხოვრება, მაგრამ ამ წუთი სოფელში განა ან სამშობლო ქვეყანაში მოსვენება აქვს ვისმეს?! იქაც მოელთ მწერებს დეგნა და წამება; მაგრამ შინც-და-შინც სამშობლო ტკბილია, მიაშურებენ მისკენ.

სასწორმა-განსკვლავმა კარკად შემოიმაღლა; ყე-კარა და-იძრა და შეფოთვა შეუდგათ ფოთლგებს; მშვენიერად შეაგრძილა ბუნება; ხეებმა ყნოსვა დამატებობელი სუნი გამოსცავს. ამზარტაგანი კერხვის გვერდზე სინათლე აანნდა; ნახერწკლები მას თაკს ევლებოდნენ, პროწილ-პროწილთ გარბოდნენ ცის სივრცეში. სინათლის წინ ჩრდილები გარბოდ-გამოვრბოდნენ.

— „ბ ჭო! კელზე, კელზე“! გაკრთა ხმა კერხვის ძირში, რომელიც კრიალით გაკრდა ჭალაში თავიდგან ბოლომდე და მისმა ყოველმა ხემ ბანი მოსცა. ამ ხმაზე რამდენსამე წამს ყველა წახუმდა, მაგრამ სმაურობის რამდენჯერმე გამეორებამ თითქო ყველა გამოაფხიზლა, ყველა შამი-შუმში მოვიდა, ყველას ესამოვნა, ყველამ შიშის ფარდა აიხსნა: ქვემტრით შიშის-მოუმატეს; ტორუა გაქანდ-გამოქანდა ჭურში ჭიკტიკ-გალობით; განსკვლავებმა თითქოს უმატეს ციმციმს და ბჭუერიალს; ზეკარამაც გაბეჯულათ შემოუბერა და კერხეს რხევა დაწყებინა; მისი ტოტები მთორალი კაცივით დაქანავობდნენ, სდრეკდნენ თაკებს თითქოს ეხვეწებოდნენ ჩრდილებს ზევით ამოდითო.

ფაჩვანა და ჰეჰელის ჯარი დაეხვა ცეცხლს, რომელსაც შორი-ახლო უსხდნენ რამდენიმე ყმაწვილი, მოხდენილი, სხარ-

ტი ბიჭები. ეს იყო ცაცო თავის ამხმნაგებით, ღამის მესრე-
ბით. გუთნეული კვლზე გამოეკრიბნათ, თითონ ვერხვის ძირში
მოესვენათ. რაღაც ტრიალში და ფარც-ფურცში იფურენ; მოიხსნა
ბერდს შემოკრული გუდა ერთმა და წამოყარა ხელდი კაკალი
და სიმინდები; გაიხსნა სხვა გუდებიც. ვახშამი ჩაღვია.

— მისა, სად გიშოვნია, ბიჭო, ესა ენდლი სიმინდები?
ჭკითხეს ამხმნაგებმა.

— ეც ბიჭმა-მისამ იცის, სთქვა ამაყად მისამ და გადაუტყვნა
ტარები.

— ეც ხო თავის დღენი არ მოიხვეწეს, სულ უნდა ქურ-
დობაში ატაროს, უთხრა შაკამ.

— ნწ-არა! სუფაც არ არის ქურდობა: შენ და მე თითო-
ორლას ტარო რა მოკამტკრიათ ვისიც გინდა სიმინდში,
ექ მოვიტანათ და შევჭამოთ—რა ქურდობაა. ის სიმინდი, ის
მიწა ან შენი რთულითაა შემუშავებული, ან ჩემით, ან იმი-
სითა. მე და შენ რომ განზრახ ვავიდეთ, ჩემო შაკო, კარგა
ვიზურგოთ, ზვიტანოთ სანჯში და მოვიხმაროთ—აი ეს იქნება
ქურდობა, ჭა, ბიჭებო, რას იტყვიოთ? აი ესაა მე ვახშამისთვის
წავაჯ და ცოტა უურძენს მოვიტან ვისიც ვინასიდაც იქნება, მაგრამ
ქურდულები კიარა, ისე გუფ-ღიად შევაჯ, თითქო ჩემიაო, სთქვა
ცაცომ და წამოსტა, თქვენ მინამ სიმინდები შეწვიოთ და კაკალი
დაკურტოთ. ლექსა! ლექსა, შენ თითქო მწერები გქონდა, შეწვი რა-
ღა! ცაცო გაქანდა. მოაბეგინა რამდენიმე მტკეპნი უურძენი; მი-
უწვიეს ცაცულს სიმინდები; ლექსამ დაწყო ნაღვერდალზე მწერები;
შეიფიცნა და ხელ-და-ხელ დაპტყვნეს, წაყარეს მარდი. შეაპრო-
წიადეს მწერები ხის შამფურებზე. ძაღვებმა სუნი დაიცეს მწვა-
დისა და ჭოტებივით წამოჭყვეს თავები. შურის ჭამაში ძაღლიც
გაჩუმდებოა. უკუდანი ჩაჩუმდენ, მხალღ-და ჭაპა-ჭუბი ისმო-

და ღვთას მოწყალება ეკელათეო რა ჭქონდათ, მაგრამ უსასმე-
ლობა უუძნოკებდათ სუიერას.

— მანკეთ მათარები, უთხრა ცეცომ. ეკელამ გაიკრა მათა-
რს ხელი, გადუყარეს ცეცოს, რამელმაც აკრიფა და წყლის
ასამსებლად წავიდა. სიმიინდი არ შეჭამოთ კი, ეე თხრებო!

— ეკელა! სათითავო მათარა მოიღო მუხლის ძირას; შევიდ-
ნენ ქეიფში.

— ეს ღმერთმა ხელი მოუმართოს, ბიჭებო, გაჭირკეუელ კაცს.
რამდენი კაცია ამ ღამეს გაჭირკეუელი! იმ დღეს, გახსოვო? შაკო,
შენ რა თქვი დააგე ცეცოსა და ე ანდრომ კანჭი ჩაიღველიწა,
რა ბაბაყული ღამე იყო და! სთქვა ცეცომ.

— ეჭ. ჩვენი კაცი სულ გაჭირკეუელია, სთქვა შაკომ.

— ეკ რა სათქმელია, მამ ანა და მოსკვენებელია, იმიტომ
გაუჩინაკართ ღმერთსა, რომ ვიტანჯოთ.

— დალიეთ და! რა დროს დარდებია, მაგის რჯულიც ამო-
კარდეს, სთქვა უდარდელმა მისამ.

— კაცო, ე საქონელი არ იშლება და სასწორმა კი საშუა-
ღამოს მიატანა, მამლი-ყიული იქნება.

— რა ანა უჭამიათ რა იმიტომ! ამ ნასიმიინდრებს ხედავო,
რა პალახებია!

— რამოდენერთა სიმიინდები იყო წელსა და! ეს ამოდენი
დღე სულ გაკესებული იყო. ვარაუდით სულ რამდენი დღისა
უნდა იყოს? სთქვა ანდრომ.

— აქ რამდენი ღამი მეხრე ვართ? ექვსნი, ანა?— ეს ზემო-
უბნისა, შუა და ქვემო-უბნისაც ოცი ჩააგდე, სთქვა ცეცომ; სა-
გაზაფხულას, საწაიულას და საშემოდგომოს თითო გუთანნი
რას მოხნამს? რა ასი დღისა ჩააგდე თითოზე... ჭმ! რამოდე-
ნი ისვენის და ითესება ამ თხერ სოფელში და!

— თუ იხვნის, იმიტომ გვჩნება წამე, რა ვიცი ე ოხერა-
კუჭს კი ძლივს ვიძღობთ და!

— რა გაგიძღობს, შეილასა, მეოთხედი სხვას მიაქვს. შარ-
შან ათ-ას-ხუთასი კოდი სიმიინდი და ქერა შეუვიდა ჩვენ გამ-
გებელს, ახლა პური ამდენივე, ხუთ-ას კოკამდე ღვინო! ი ბელ-
ლები დააღიფლიცეს, ურემი ურემზე მიდის დაა-კულუხა.

— ცეცო, ესლა გამგებელი აღარ იქნებაო, იმ დღეს მღვდელ-
მა სთქვა, რომაო ისევე ბერძნის ბერები მოვიდნენო.

— მოვიდნენ და უხაროდეს ისაკა ბღუნძელაშვილსა. ადრევე
გვატყუავ, გვატყუავ, ჩვენი ნაგლეჯ-ნაცარცვით იმან სახელ-გარო
წამოიჭიმა, კერატოვით გასუქდა, შვილებს ძამულ-ადგილი დაუ-
ნაწილა და ესლაც ფეხს გაჭყოფს. ღვთის მადლით, მალე კი
დაიფუქს იმის ოჯახი.

— მა რა, ნარმევი ვის შეჩენია; ქარის მოტანილს ისევე
ქარი წაიღებს; როცა ჩვენი ცარცვა-გლეჯა მოაკლდა და ვიბეს
ველარ ეტენდა, ოჯახიც გაუბრუნდა; შვილებიც, კენაცვალე
ღვთის მოწყალეობას, ბედოკლათები გამოუვიდნენ. ესლა, თუ ფეხი
გაყო ისაკამა, ისევე ადრინდელი დღე დაგვადგება, და თუ გა-
ყოფს ფეხსა—ეს ისევე, შეილასა, ჩვენი უხეირობის ბრალი იქ-
ნება. ჩვენ თითონა ვართ უთარუბი და უხერხულები. ხალხი
უნდა შევიყარნეთ, ავიღოთ და დავიღოთ, ვიჩიოთ, რომ ეგ
არ მოჭყვეს სასახლეში მოურავად. ხო გაგიგონიათ, რომ
არა გვზოგავს. ხო ჩვენი კაცია, ჩვენი სოფლის. შვილია,
ჩვენი შერობელიც არი, მაგრამ ჩვენი სისხლის მწოვნიელი ვია,
ჩვენი სისხლით გასუქებული ვია! სთქვა გულ-გაბრახებით ცეცომ.

— რა გინდა ჭქნა, ცეცო! უბოგიერთა ავიყა ხალხი მიმხრო-
ბილი ჭყამს, იმათ სიკეთეს ჭპირდებიან; ჩვენ დანარჩენები ფე-
ხებზე კვიდივართ.

— ჭო და, ეგ ეგრე არ უნდა იყოს, სთქვა ტუცომ, ჩვენ, ძმანო, სამ-ასი კომლი კაცნი ვართ ძაღლის-ხეველები. სამ-ას კომლ კაცს თუ ჰიერი ექმნება, როგორ გადაუდგება წინ ათი და ოცი კაცი, აბა ერთი მითხარით! ჩვენ თუ მაგათ კრიჭაში ჩაუდგებით, ავლაგმათ, თავს ვახველებთ, შიში და რიდი მიეცემათ.

— ჩვენ ვინ ჩას გაგვიგონებს, ჩვენ ჯერ ისევ ლაწირაკებს გვეძახიან; უფროსი ხალხი კი არას დასდევს.

— უფროსი!! მე შენ მოგასსენო, ტოტობაური და მკელბასია გაგიძღვება წინა... როცა დაინასამენ, რომ ე ლაწირაკები იმით, საკოხს ვლახარაკობთ, მაშინ ზურგს მოგვეუდებენ.

— ეგ უველა კაი, მაგრამ ჯერ, სინამ ბერობა დაგვიდგება, ე უზრავლიაიუნი გვიჭირებს საქმესა, თავის ქნევით სთქვა მისამ.

— ის კი არ გვიჭირებს, თუ მკითხამ, ჩვენივე მესობელი გვიჭირებს საქმეს, ჩვენი! აძაღლებული ფიდეუა ეშმაკურა-შვილი ჩვენის ხელით ანწუხზეა ასაგები, ანწუხზე, დაიწყო კვლავ ტუცომ ხმის თრთოლით და კბილების კრჭიალით; ის არა-გაციო, ის უღვაშ შერცხვენილი, ისა! უზრავლიაიუმა რა იცის, ვის რამდენი დღისა აქვს ნახნავი, დღიური რამოდენაა, რა ალაგს და რა მიწას რა ფასი სდევს, სულ ჩვენებით. ვიღუბებით, სულ და სულ! ხიდათ ეგენი ედებიან და იმასაც რა ენაღვლება; «სხვის სახრე და სხვის გამეჩი ვისთვის რა საშურელიაო».

— გოჭიმი! მაგი ოჯახი დაიქცეს, მაგი! პირში, ბიჭო, ემაგითანა ხალხი როგორ გიკვდებიან, თათლივით გადნებიან პირში. ეგ საღავათ ძაღლები, ეგა! სთქვა მისამ და მოადგა პირს სიბრაზის დოკბლი.

— რა საჭიროა, კვირას უველანი სოფელში ვიქნებით; კან-

ცელარიასთან ხალხი მოიყრის თავსა, კაცობა იქ გამოხნდება, აქ ლაპარაკს, იქ ვილაპარაკოთ, ჩვენი დარდები... ნუ გვღუპამენ, ნუ! ხალხმა ხელში მოგვკცეს ი ჩვენი დამღუპველები; თუ ჩვენი ბი არიან დამნაშავენი, საქვეყნოთ ლაფი დავასხათ თავსე, და თუ უპრაკლიაოუჩია, იმასაც .. მ... იმასაც მოუჩიგდებო... დედა შეერთოს ცოლად, ვინც ერთმანეთს უღალატოს, დედა!...

— აგრე იყოს, აგრე იყოს! შეჭევირეს.

— ღამეს და დღეს ვასწორებთ, უსნავთ და ვსთესავთ— ეს არის ჩვენი მისამართი, ამასაც ხელიდამ გვაცდინან. რაც ერკებათ წაიღონ, რა გეეწეობა, მაგრამა შე, აჟო კაცო, შე ზირისკომლ გასაწევეტო, ხელიც იმათკენ და ზირიცა,— ე მეტს რადად ითხოვ, ჭე ე? მეტსა? თავისი ღალა წაიღოს მეტი რა უნდა?—

— ჭაი, ჭაი! გაგიხარინ კარგი მამინ იქნება!

— არ იქნება და გაგიხარინა ზიხას ვერ კომბლის ხმარება არ დავიწყებოყოს, ასე დაუფრთხობ ი ანგელაზნებსა, რა ჭქმნას კი არა და მეტიც მოუვიდეს.

— მამ ასრე კვირას გაუსწორეთ ანგარიში, სთქვა ცეცომ.

ასე ბანსობდნენ გულ-დამწვარი ბიჭები; სოფელი ძაღლისხევა ძველადვე შეფეებისგან, თუ კერძო ზირისგან შეწირულია ეკლესიისთვის— ქრისტეს საფლავისთვის. ქრისტეს საფლავის მონასტრის ბერები უვლიდნენ მამულს; ვეკლავიერი იმათ ხელში იყო, შემდეგ სახელმწიფოდ გადავიდა; რამდენიმე წლის განმავლობაში ჩინოვნიკის ხელში იყო ეს სოფელი; შემდეგ ისევ ბერებს დაუბრუნეს. სოფელს ორ-ხაირად სწყენს: ერთი ზირდაპირა ბატონი, მეორე მისი ხელ-ქვეითები— მოურავები; რაც ბატონს მიაქვს, ერთა იმდენი მოურავს ხვდება. გლეხ-კაცობა ძიელ შეწუხებულია. ძაღლის-სეველები ბერძველ ვასწორებინან

მორჩავეს და ბატონებსაც, მაგრამ, რაც წასულა, იმას თავი დაჰანებოთ.

აი ეს შეწუხებული მღვთმარქობა იყო მიხეილ დამის-შესრების გათქმისა. —

როცა გულ-დამწვარმა ბიჭებმა ეს რჩევა და პირობა დაასკვნეს და თითოეული მათგანი შემდგომ ამის ტკბილ ოცნებებს მიეცნენ, — სწორედ ამ დროს სამმა კაცმა, რომლებიც მანაკებში იყვნენ გასკველნი, ხელში კეტებით, სანქაროდ ჩამაჩბინეს სერი, რომელიც ჭაღას ზედ გადმოსცქერია. კაცებმა შეხერდნენ, მოიწურეს ოწლი და ჯოხებს დეენდგნენ.

— რა ვქნათ, ღმერთმანი, ვის მივმართოთ? ეს ამოღენერთა მინდორი სულ შემოვიფასწავით, მაგრამ არ იქნა, ღონეს ვერსად გაეხდით, სთქვა ერთმა.

— რას ამბობ, კაცო, სმა ჩვენი ადარ არის ამოღენა ღრილობით და მეხლი, დაურთო მეორემ.

— ბესო, ერთი დააკვესე. პატარა თუთუნი მაინც მოეშწიოთ, როგორც თქვა ი დედამა: რა, რატომ არ მოვიდოა?

— რა უნდა ეთქვა; რა იცოდეს მიხეილი, ხო თავს აღარ მოიკლამს; ახა რა სათქმელია, შენგან არ მოგვირს! მგონი ისიც გაიჭრა მინდვრად... აჭა ე აბედი...

— მაშ თუთუნიც მასვი ერთი მოწვევაი, სემო ბესო!... რაც გინდა თქვით: აღი-კვალე ვი ვერ გავიგუო და! მეტი ღონე აღარ დაუკრებია, უნდა ე ჭაღაზე ღამი-მეხრეებს მივმართოთ; ცუდო ესაა მანდ იქნება... იმას ხო არ ეძანება და!... სარტიტანს ბიჭია, იქნება იცოდეს რამე, ან იქნება იმათთან მიეგდო... იიჭ, ხუდამთ ი ცუცხლსა, — აი შეხეთ ელდოოს ახლს თავში. — ეგ ცუცხლი ღამი მეხრეებისა.

— შენი შტერი, ნადირს რა გეიფუტებინოს ი საცოდავის შვილი, შენდა მიუსვალ იმი დედას კარზე! ..

— ნეტა შენცა. ნიქო! ჩვენ რა უფოთ... ერთი ე ჭალაში გადავივივლოთ, არ იქნება ხმა არავინ მოგვცეს.

გადივივლეს. ერთი—არაფერი, მეორე, მესამე. მოუხშირეს ძახილს. ღამი მესრეებმა უფრები ატყვიტეს.

— სუ, სთქვა ცეცომ, ეს ბესოს ხმაა.

— ჭო, ის არის... მაინც!... ეს პეტრეა, მგზსკეთ რა იძახის... მესამე კი ვერ ფიცან.

— მესამე... დასწყევლა ეშმაკმა... აი ჩვენი... იჭჭ!... ისეიანთ ბერიძიანთ ნიკუაა — სამნა არიან. რა უნდა იყოს. საქონელი თუ გაურკვეს ბაკიდაძე, სთქვა ცეცომ და თოფ-ნაკრავისავით წამო-ვარდა და მიამხა.

— რომელი ხარ? რა გაღრიალებს?

— ჩვენს ვართ: პეტრე, ბესო და ნიქო, გაღმობჭვირეს ფერ-ღოსიღვან.

— რაო, კაცო, რა ამბავია?

— თუ ღმერთი გწამს, ცეცო, აქ ამოიარო უნდა!

— აი დიდება შენდა, ღმერთო!... რა ენდომებათ ამ უღრ-უღრთოდ, წაელაზარაკა ცეცო ამხანაგებს.

— საქონელი თუ დაჭმარეს ი დინ-ძაღვმა ოსებმა. სწო-რედ საოსე ღამეა, მიატანა სიტყვა პაკომ. მერე წელს შთა და იმას და მაგათ ჭურდობას საზღვარი აღარ მიეცემა.

პეტრის ძახილის შემდეგ ცეცომ დაიყოლია, რომ ისინი ჩამოსულიყვნენ; დაემუნენ სერზე, ხმაურობით და შუქზე შიაცნეს ღამის-მესრეების სადგურს.

— ძან ნამი არ გააგდო. მერე ეხლანდელი ნამი სეტყვასა-ვით ცივია, სთქვეს მგზავრებმა, ნეტა ესლა რა დრე იქნება?

— რა ღრეს ეგ არის, კაცო! ღრიალით გასკდით, აი ამო-
დი და აი ამოდო, და ახლა გი არსენათ ხართ; უთხრა ტე-
ცომ. სთქვით: რა ამბავია? მღევრები ხომ არა ხართ?

— მღევრები გი არა, დაიწყო პეტრემ, ა ტასოა უურშავადის
ბიჭი არ დაიკარგა ასე ანაზღუელად, აი პეტრე, უცროსი ბი-
ჭი; გუთნიდამ შინ აღარ დაბრუნებულა; საში კაცი აქეთ წამო-
გედით საქებულად; ძმა და კიდევ სხვები სხვა მხრივ წავიდნენ,
ტყის შირისკანა. კეძებთ, კეძებთ და ვერას გავხდით; იქვე და-
ისს წამოგედით. კელარც შინ დაბრუნებულვართ ცარიელები და
კართ ასე, დავბრტიალებთ, რა უნდა იფიქროს კაცმა, ღმერთ-
მანი!

— ისა რა ფრატუნაა! ძილი გულა ბიჭია; შარშან ჩემთან
რო უჯდა გუთანზე, ჩემი თქმა იმასთან სულ ის იყო, რომ
არ სძინებოდა ისე ბეჭი; სამხრის ხარს ჩაკვამდა წყალზე,
დაქინებოდა და ერიჭაას! — გუთნეულს გაუშვებდა ღვთის ანაბა-
რას! ესლაც დაქინებოდა სადმე. ეს ცივი ნაში იმასაც გი გა-
მოაღვიძებდა და უუურე შენ რა საცოდაობა იქმნება, სთქვა ტე-
ცომ.

— ვინ იცის, ტეცო, იქნება ხადრმაც გააფუჭა

— თუ ტირილს და ღრიალს არ მოჭყელა და სადმე ბუჩ-
ქებში მიწვა, მგელი იმას ვერ მიაგნებს, სუნის დაცმა ხომ არ
იცის და...

— ბიჭებო, უნდა გვიშველოთ რამე. აქ გვეკონა და არ გა-
მოხნდა.

ტეცოს და ამხანაგებს გული დაეწვით; ნერწყვი გაუშრათ
ღარდისა და მონაწილეობისაგან; ტეცომ გაასტერა თვალი, თი-
თქო იგონებს რასმეო, დაავლო მასხარას ხელი, გაიღო მხარს
კომბადი, ამხანაგებს უთხრა, რომ გუთნეულები აქ შალნათ და

ნელ-ნელა მოკნით მიეყოლებინათ; გაიყოლა მისა, რადგანაც ეს უფრო მარჯვე და გამბედავი ბიჭი იყო, დაუწრეუწუნა ძაღლს, რომელიც ელდასავით წამოკარდა და გაეშურა პატრონისკენ. წავიდნენ საძებნელად.

— ყველა უნდა ითვაროს კაცმა, სთქვა ნიქამ, ვინ იტის მავლანჯუნაც დაწვა და დაახლო ა საცოდავის შვილი. უბედური სოფელია ეს ოსური: ყველა უბედურება აქა ხდება.

— ეგ კი შეიძლება, დაურთო ცეცომ, მაგრამ თუ გულ-აღმა არ იწვა, მავლანჯუნა კერ დაწვებოდა. გულ-აღმა რომ წევს კაცი, შივაო და ზედ ლავაშივით გაკრობაო. ასე გამოეცინა, თორემ მე, სწორედ გითხრა, რაც თავი შემიძისწავლია, ანც ერთი არ გამომიცდია, რა ვიტა გულ-აღმაც ბეკრჯელ მძინებისა და პირქვეც... მაინც საითკენ უჯრო სძენეთ?

— სერზე, საცა გუთანი ჭბმიათ. რა საჭიროა, ძმაო, ოღის ძირი არ დაგვრჩენია, რომ არ დაგვეთვაფიერებინოს.

— თეთრ წყაროზე იყავით?

— არა. ის იქავ სოიელის პირშია, რაღა მანძილი ჭქონდა სახლამდინ. ზედ ი წყაროს თავი გადმოვიარეთ ყვირილით დაინსვე.

— ჭო და კიდევ კვ. არის საქმე, რო დაისს გადმოგივლიათ, ის მაშინ ღრმა ძილში იქნებოდა. ახა მომეუთ და ჩემი სიმტყუნის გულისთვის ჩავიდეოთ ი თეთრ წყაროზე, თუ იქ არ იყოს მიუუყული. ბავშივი ხომ აღარ არის, აკერ თოთხმეტ-თუთხმეტის წლის მქხრვა.

სთქვა და გეეშურა; მიჭყენენ მესობლები; დაუასლოვდნენ თუ არა წყაროს, ცეცომ მიაყვირა და მიაყვირა. ძაღლმა ღუნა დაიდო, დაადო ცხვირი ბილიკას და ტუსტუსით გაქანდა.

— იქ არის-მეთქი, თქვენი ცოდვა არა მაქვს! ძაღლს ხე-
დამთ როგორ დაიტომა.

ჩაკვიდნენ ხეკში, საიდგანაც შემოესმათ წყაროს ჩხრიალი.
წყაროსთან მდგარს დათვის პანტას ხეკის ქარისაგან შრიალი
გაუდიოდა და გადმოსცქეროდა ჩირკვებს, რომლებიც ჭგუფ-
ჭგუფად შემოხვევიყენენ წყაროს. ძაღლი მივიდა პანტას ქვეშ,
აიღო ძაღლს თავი და კუდ-განზივინებული შესცაცქანებდა.

— პეტრე, ბიჭო, პეტრე! დაუძახა ცეცხლმ.

პატრონის ხმაურობასეუდ ძაღლმა წაუყვირა. «აქ არის!»
ყველამ ერთხმით წამოიძახეს. ძაღლმა რომ წაუყვირა, ბიჭმა,
რომელიც შიშის-გამო პანტასზე აცოცებულყოფა, ჩამოსძახა.

— გაცი, გაცი!

— აი გაცი შენა და შენ თავსა! არა, შე კვდარ-ძაღლო, ხმა
არა გაქვს, რა გამოგვხმურებიყავ, ჭა? შეუტია ბესლმ.

— დახე სად ამკრალა და! ბიჭო—შვილო, როგორ მოგი-
ვიდა, შე უღმერთო! რაღა დიდი მანძილი იყო სახლამდინ, ჩაე-
თრეოდი. ღვედი რა უუა?

— ემანდა გდია .. ჩამძინებოდა. მერე, ნამი რა გააგლო,
გამამეღვიძა; უნდა შინ წამოვსულიყავ, მაგრამ მხარი მამეჭრა,
ველარა გავიგე რა; მე მეგონა, რომ ღამის წყაროსზე ვარ მეთქი;
მერე ე პანტასზე ავედი.

— ეგვე კარგია შენგანა, შე ბანდიანო! უთხრა ცეცხლმ, რა-
მელიც წყაროს ჩაუჯდა.

მიესვიენენ ყველანი, პირს წყალი შეიჭვავუნეს. ამ დროს
აღმოსავლეთს სიბნელის თვარდა ხელ-ხელა ეხდებოდა; ტორუებმა
სიხარულით გაღობა-ჭიკჭიკს უმატეს; აქა-იქ ტყის გზასეუდ

მთისმოდა ურძის ჭრიალი და შოღტის ტლაშუნი ზუდ განუ-
შორებელი ტკბილი ურმულის ღუღუნით.

— გენახს როგორ გისხია, ნიქო! პირის წმენდით უთხრა
ცეცომ.

— ჭაი, გაგინახიან მე იმას მისხია, მაგრამ ამ ჩვენი მოუ-
რავების ხელში რაც გინდა იყო. როგორც ღაღები გასწერეს
უღმუქთოდ, ისე ჩუღუხსაც გასწერენ.

— მოურავები ვი ანა, ისევე ჩვენი მეზობლები გვიშვრებიან
ამ საქმესა. თითონ თავს ამურჩენ და ამოდნა ხალხს ღუზავენ
სულ ოთხი-ხუთი კაცი. ბლუნსკლაშვილი, ეშმაკაშვილი და კი-
დეგ სხვები ასრე არ დაკეთდნენ?!

— თქვენ ღამის მესრები ხართ, გუთდის დედების ჩამოდმა
თქვენ ბევრს გინამენ. რამდენათ მეტი უნდა გქონდეთ თქვენა
ნახნავი ბლუნსკლაშვილზე, თუნდ ეშმაკაშვილზე? მაგრამ რა გი-
ჭირავთ ხელში? იმათ, ე მამა-ძაღლის ტიელა, ძველათაც
გასდეკთ, კიდევაც ჭყიდიან, საქონულს და სახლ-გარს მოუმატეს,
— ეს სულ საიდგან? იქიდგან, რომა თითონ გათარხნებულები
არიან ბატონებისგან, უპრავლიაიუჩისთან შეძვრნენ; ჩვენ
დღიურს ორ დღიურად უწერენ; გუღუხს ორი კოკის ალაგას
ოთხს და ხუთს აწერინებენ; ზოგს თითონ ზიდგენ სახლში
და ზოგს ბატონს აძლევენ, სთქვა ბესომ.

— მე სულ იმას ვამბობ, რომ ე მაგითანა კვდარ-ძაღლს
ხალხს უნდა მუხრუჭი მოუჭიროთ: უნდა სოფელმა ეკენი აი-
ბუოს, სამეზობლოდ აღარ გაიცადოს, ხელი იოტი ტელა
საქმეში აღარ გაუმართოს; კრიჭაში ჩაუდგეთ, კვირტი არ
უნდა გაუმართოთ, კვირტი!

— ეჭ, შე მამაცხონებულის შვილა! შერე, ცეცო, ეგრე რომ

უერთ, უფრო უარესს გვიზამენ, მოურავებთან ენის წიღვას და-
იწყობენ და უფრო გაგვიანოწყლებენ,

— გერც გაგვიანოწყლებენ და გერც ბუხს აგვიფრენენ,
ვაი არა ჭქონდეს მისასა! მთელ სოფელს რას გვიზამენ დაბე-
დებით, უნის საჩსალით. როცა კარგა გავსახრამთ, მაშინაც ჩა-
ჯენ დასაბეზღუჯად.

— დაიცა, მისა, იფიცსი ჩუ ხარ, ჯერ გავსახვრა არას ივა-
გებს; სასოფლოდ მოკადაზარაკოთ, როგორც წედან ვსთქვით,
ავიღოთ-დავიღოთ, ე მაგითანა ხაჯისი ვინც არის ჩვენში ავარ-
ჩიოთ და მეჩუ მოურიგდეთ. ამას სინუშე არ მოუხდება, არა!
ეურის წადება არ ვარგა, „ლორის ტილი იქნსე რა დაისვა,
თავზე ავაცოცდებოა“. ჩვენი გლეხ ვატი, თუ ვატარა სული მო-
იდვა, სულ ასეა, სულ დაუდევარია. გულში დარწმუნებულია,
რომ იმას აწუხებენ, ეჯავრება ეს ჭეწუხება, ბრახი მოხდის,
უნდა საქმეს მოუაროს საითმე და ხმას არ იღებს, მეორეს
უტქერის: აცა-დაიცა, ჯერ იმან ამოიღოს ხმაო, მე რაზე მი-
ვეცე სამართალს ხელშიო, მეორე კიდეს მესამეს უტქერის, მე-
სამე მეოთხეს. ასე ეველა გახუმებულია, ეველა ერთმანეთს შეს-
ჩერებაა შირში. სწორედ ცხერის ფარა ვართ; წყალზე რა არ
შირეკენ საბანაოდ, გაბოტებიან, არავის უწინ გადახტომა არ
უნდა, თუმცა ვი გააგრილებს, სასარკებლოა; ერთმანეთის რქე-
ნაში ამოსდით სული, მინამ ვატრონი უკანა თებებში არ სწავ-
ბა ერთ-ერთს და არ გადაადებს, არიან ისე გახუმებული და
გაბოტილები ერთ ალაგას. თუ ხმა არ ამოვიდეთ, სუ
კუდამდინ ტყავს ავგაძრობენ.

— მა, ვაცო, უნდა. თუ ესლა მოსავალს ვკართმევინ, მეძრე
მამულსაც წაატანებენ ხელს.

— ვინ მამა ძაღლი და თავ შკვლარი არ ამოიღებს ხმას!
 ზღაპრად გი ხმა ამოაღებს ვინმემა და!

— აა ადდგომს და სვალათ; ვნახათ, კვირა მალე მოვა და
 გამოგვიჩვენებ, უთხრა მინამ.

— ი კვირის ბაქმიანს მადლი გაუწერეს და ი მცირე შუქი რისხა-
 დეს, ვინც იქ არ მოვიდეს და უნარი არა ჰქვას, კრფხმეც წარმოას-
 ქვებს, ერთმანეთს გამოემშვიდობნენ და თავის ქვეით და ხეხით
 გულს თავ-თავისთვის წავიდა.

ცეცომ და მინამ დაისვენეს თმები, მასწავლებელი მარჯვნივ
 მოიგდეს, ათორიეს კობლები და თავის ბარცხნით შეუდგნენ
 სერს, სდაც იმათ გუთხეულები გუთნის დედობით ელოდნენ.

მინა უნდა გაკვრით გაკატრო მკითხველს, რადგანაც შემ-
 დგომი ცეცომს მხარში აშოუდგება. მინა ახსნაურსვილი გახლამთ;
 მამული ძაღლიან ნაკლებად დაუტოვების მამას, სულ დავიდაჩა-
 ხში გაუტარების ცხოვრება და მამული თითქმის სულ მიუყიდ-
 მოუყიდნია. მარცხს მინამ ცოცხალი იყო ედიშერ გვარამი. მამა
 მინასი, უფროდ თურმე ცხოვრობდა, გუთხეული გამოუღვივე-
 ლი ჰყავდა. შეუდგა თურმე ქირი და სულ ერთიანად გააჩანაგა.
 ასე გასიხვე, ელიის სვარცდი მოუგვდა. გაბრუნდა თურმე გულ-
 დასწავრი ედიშერა, ათორია ლეში და საყდარში მიიტანა, აჩესა
 და ძაღლები დაახვია: რათ მივა ეს საქმე, ე შენს სვა-
 რის მკაცრე გაუერთხილდებოდით, უთხრა ელიას, მის
 აქეთ ედიშერას დასხემდა გულის ჩჩქოლავა, სულ ბრახობდა,
 სულ ჯავრობდა; თავის სახლობასე ყრვილობდა ბრახს, უგროსი
 შვილი თურმე ცუხით დააძავა; ბოლოს მოკვდა სიღარიბეში;
 ცოლ-შვილი ლეშმა პურის თხროვით აბეზრებდნენ თავს შესობ-
 ლებს. წამოიზარდა მინა, მიჰყვა მხნეობას ხელი, ოჯახი შემო-

ატრიადა: მაგრამ იმისი უფროსი ქმა დაწვრილ შვილდა; ცოლ-
შვილი მისას შემოახვია. სწეგდა ესეც უფელს. მისა გლეხისგან
ახაფრით არ განიჩქეოდა. სულ იმითან იყო; იმათი ჭირი
თავის ჭირად მიაჩნდა და ლხინი ლხინად. გლეხობასაც ძიელ
უყვარდა. სულს არ იშურებდნენ მისასთვის. მწუსარების, გაჭირ-
ვების დროს დაუფასებელი იყო; «გაჭირვების ტალკვესია ე ჩვე-
ნი მისათ», იტყვადნენ ხოლმე, «რომ ცოტა შარი არ იყოთ»
ცოტა ამას კაცს, პირში მთქმელს, პარ-და-პირს, ბევრჯან სოფ-
ლად «შარს» ეძახიან. მაგრამ მისა სრულადაც არ იყო ამისთა-
ნა. რუდი საქმე, რუდი ვისამე საქციელი მისა ერთ წუთას მ-
თმინებდგან გამოიყვანდა ხოლმე, მაშინვე ყრანჭში მივარდე-
ბოდა კაცს. ამას სურდა ეგვლაფერი მუშტით და კეტით გვეს-
წორებინა.

მისა ძალიან მოხდენილი, სასიამოვნო სანახავი ბიჭია;
მაღალი, განიერი მხარ-ბ.ჭი, მაგრამ თხელი; ქეჩა სახ.საა; მის
ხუჭუჭი, თითქო ძალად გაუგებებათო, რომელიც გადმოყრი-
ლი ჭქონდა ფართო და მაღალ შუბლზე; ცხვირი სამჯილი
ქართული, სურათი, ცოტათი შუა აღაგას აკენილი; თვალები
რის ფერი, რომლებითაც კაცს, რომ უნქერის, ელაშარავება. მი-
ნამ ლაშარავს დაიწყობს, თვალები გაგრძობობინებს, რის თქმაც
სურს მათს ბატონს. მისა საშინელი თავ-დაუსოგველი, გამ-
ხედავი და ამასთან განაოცრად მარღია; ხესე, რომორც ფრან-
ველი, ისე ავარდებოდა ხოლმე. შემთხვევის დროს, მაგ. ჩხუბში,
ოც კაცთან რომ მოსვლიყო ჩხუბი, ერთს ვოხს არ დაიკრავდა,
სხვები კი სულ თავებ დამტკრულები წავიდოდნენ. — მერეუ შე-
აწუხებდა გლეხს და თავის დროზედ არ მისცემდა წყალს, გაუ-
ჩნდებოდა მისა და ტადანში ამოსდებდა; ურია მოატყუებდა
პატარალებს ფართალში, აქაც მისა — და არშინით ბუჭებში.

ბრავი ბრუით დასძაბდა. მოუწავი შეაწუხებდა ხაფხს, დახედუ-
ბოდა მისა სადმე ორღობეში და კარგა გასახრავდა. — ერთს კლ
ერთმა სისხლის ჯგონანმა მოუწავმა ძიელ შეაჭავრას ძაღლის ხე-
ველები, მისას ყელში მოადტა ბრასი, ძეხვდა ორღობეში და
განაუღობა გზა.

— მამეცა შე მხეცო, გზა დამიცალე! უჭვიულა ჯგონანმა.

მისამ არც აცივა, არც აცხელა და მსაუოლა სახრეები.
აგულიჯა ჯვარი და ტალახში ისროლა.

— კიდეკ დაწიოკებ ქვრივ-ოხრებს, კიდეკ, ჭა? და სცემს
რაც შეუძლიან.

ცეცო უფრო ჭკუით მოქმედებდა, სარისტიანი კაცის სა-
ხელი ჭქონდა გაკარდნილი: მისა უფრო გულს უფერებდა. მალე
აღელვებდა ეგვიპტური უმსჯავსოება. ორთავენი ძიელ ნამუსიანი
ბიჭები იფენენ; მოზარდი გლეხობა ამ ორ ბიჭს ძიელ უგო-
ნებდა; ყველას ესენი ატრიალებდნენ. ვისაც მისა დაჭკრავდა ის
თავს ველარსად გამოჭყოიდა. ხაჭკრა, გათავდა. მტყუნანია დაკრუ-
ლი; თავს ველარ გაიმართლებდა სოფელში. — რასაც ცეცო ეტ-
ყოლა, ხაფხი თავს ველარ გააქნევდა. ცეცო ელანაკავობდა იმათ
ჭკუას, იმათ ტვისს იმას, რაც თითონ ედოთ ფიქრად; მისა
ასრულებდა იმას, რაც ხაფხს უნდა შეესრულებისა, მავრამ კერ
ბედავდა. ორი ერთ-პირთუანი ბედადი ჭკვანდათ ძაღლიხველებს.

VIII

გათენდა. გაიღვიძა ბუნებამ. აგორ მზე ამოცნიმციმიდა, ამო-
ისრალა სხივები; ბაფხს, წინა დამით უხვად ჩასხურებს, დაწყე-
ბინა ბრჭყვიად. ზურმუხტის ფერად იცქირებოდა მთელი ჭა-

ტა კიდევ!—და ამოვა სათქა სუთქით სოფლის შირში. ძალთ
 ყუფა რა მოკლმა, თურმე გულა მოიკა, შიმოტრიალდა, მიუ-
 შიკინა ხანჯალი და თურმე ი წყუული, ჯვარი აქაურობასა ძა-
 ლად გი იქცა. მა, კაცო!—ვიარყო, ვიარყო ისე კურტუკუღმა
 სახლამდინათ მკრეც თურმე რა მოიგონებდა, სუ ჟრუოლა აი-
 ტანდა ხოლმე.

— გადაჩხა, გადაჩხა!

— მა, გადაჩხა. კიდევ ვარგო, რომ თ წყაროთან ვარგი თუ-
 ზეს, თორემ ი ბაგში წესულ წყულს ვერ გადაურჩებოდა; რამ-
 დენჯერ მძინებია ღამით ი წყაროს შანტას ქვეშ.

ასე ბასობდა წყუულ სულელებულ ზალივა ახალ-კაცი

ამასობაში მზემ საშუადღეოს მოატანა. გუთნიდგან რაი
 დღის საქცევს იქით, სსულებს შუა, ჩასდევდა თავიდან ბოლომ-
 დინ მშვიტიერი, მწვანათ მოსილი ველი, რამეულმედაც შიგა-და-
 შიგ იდგნენ კურღას. ასვილის და უ რა მკუვდის ბუჩქები. შუა
 ალაგას ამ ველზე იდგა ვარგა მოზღლილი მაჟალო შანტა. შანტის
 ძირში მიეღო მასწარა შუთაქად ზურგი მწინსკენ მიეშვირა და
 ისე იწვა ერთი ახალ-ჯანდა ბიჭი: მზემ რომ აგრძობინა ბ-
 ჭებს, მუხრე გადმოტრიალდა, ცალი მუხლი გაშალა ცალიც აუუდა;
 უბეშა სკლი მკიეო და გულზე ცაცუნნი დაწყო. მზემ სხივბა
 თვალეში ჩაუცემციმა; ეწვალა, ეწვალა; ატრიალდა თავი, სან
 აქეთ მიაკოტრიალდა, ხან იქით, მაგრამ მზემ თან-და-თან
 მალდა ამოდიოდა და უამოჯობრებული ისარკოთ ესროდა
 წაწმეში სხივებს. გამოიღვიმა; წამოჯდა, შესტა მზეს და შე-
 ნანბით წამოიძანა.

— ვაი დედი ჩემის ღმერთსა!... მზეს ძან ამოუვაკების; წა-
 მოხტა, მადინად გაიჭიმა, გადგულა მხარზე ფარაჯად და განწია
 ზალივას გუთნისკენ. ეს ხელ ჩვენი ცეცო.

— აგერ, ცენტრ მოდის. ძანს გამოიძინა. აი მაგას თუ შეეშინდეს რისამე! სწორედ ჭინკას; ღამურა კაცია, ღამურა! ღამურადაც დაძვრება ჭალებში. რა გგონია, ზალიკა; წუხელ ებრა ან ასძეგლიყო იმ ბიჭებს, იქნება ვერ ეზღუნათ.

— მაღლისი ბიჭია, მარჯვენა ნაკურთხია!... ჩავეციკებოვარ იმ ჩემ დედაკაცს, ხმა შოდასლებით დაუწყო ზალიკამ ჰაკოს, რა ე ჩვენი თამარ-გოგო ე ჩვერს მივეცეთ-მეთქი და შირ-ჟვანო ვერ დამიწკრინებია. მე, სწორე გითხრა, გულში ჩამივარდა. სარასტიანი კაცი დაჯდება.

ცენტრ მოვიდა, მეხეტა სამიწის გამეჩქესე; იკრძნეს ცენტრის მასკდა; თვალეს ბრიალი დაუწიეს. ავეოებდნენ დამურთხვლებივით, გულის წმარვინას მოუხატეს; ცენტრს სახრის ალება და იმათი გუთხას ავლევს ერთა იყო.

— მე შენ გითხრა, სახრის დავერა მოუნდება! თითქო ე გუთხეული ჰატაკს სცემენო! ბიჭი ადა ბიჭი! ბადალი აჩვენა ჭეკას, სთქვა გუნებაში ზალიკამ და გადასწვიტა, რა თავს თამარს უთუოდ ღ უთუოდ მიათხვებს ჩვერს, თუნდ იმისი დედა-კაცი ვახვრით ვახვრით გასკლებოდეს.

მზე საშუაღლეოზე აიმაჩთა; საქონელი გამოუშვეს; დღის მესრეებმა ჩარვეკს წყაღესე; გუთხას დედა ღამის მესრეებით ჰანტის ქვეშ გადავიდა; ჟერ ან დამხსნადრივერენ, რომ წყაროს ხვეიღვან ამოვიდნენ ამ სურსე ორნი: ერთი გაუა, ესე თერთმეტ-თორმეტის წლისა, რომელსაც ჰარკი ეკიდა ზურსესე; მეორე იყო ქალი ეს იყო უვეე მოწიფეული, რომ ოარც იტკივას, მოხატული, მხა საღდლოღო ქალი; აძას ხელში ეჭარას სავერო; სუგოა წინწკლანნი ჩითას კაბა ეცვა; ხელეზე თათების შუა სახსრებამდე შავა ქაიმერის თათმანები ჭქონდა წამოცმული; დასცხამოდა, ნიკავთან თაქალი გამოეხსნა, რომელაც ჩამოშვეუელიყო და

ნელი სიო აქანავებდა; სასუე გასწითლებოდა, გაოფლიანებოდა, მაგრამ სიომ მადლე შეეშრო. ღოუები და ღაბაბი ისე ჭქონდა სიციცხლით სავსე, ისე ჭქონდა გატივინიფები, რომ დასკდომას ღამობდნენ. იმისი შავი, ცუქი, მარბენადი თვალეები თავის ისრებით გუღმა ძალად ეცვივდებოდნენ და გამოუოქმელს სიციცხობას ჭბადებდნენ. ამ ქაღს ბეჭებს უშვენიებდნენ ოთხი მოკლე, მაგრამ მსკილი, გიშრის ნაწხავები, რომლებსაც ჩატანებულა ჭქონდათ სათვალე და ღვრინჭილა, რომ თვალეი არავის ევა და ეს მშვენიერი, გიშკრა თმა არ გასცივინიყო.

ეს იყო ღამაზი, უმანკო თამრო, შადიკას სავარელი ქალი, თავის შატრა, ერთადერთი ძმით, რომლებსაც გუთნის ჭერი-სამხარი მოჭქონდათ.

მეგუთნეები ჩამწკრივდნენ; თინის ჭამეშმა ჩხარუნი მოიღეს; შარკიდგან არაყის ბოთლი ამოაძვინეს. ცეცო სულ ვანკალმა აიტანა; სასუე ცივმა ურუნტელმა აურა; სასიამოდ დაუწყო გუღმა რაკ-რაკა: დაისხეს ბატის ხარშო; ცეცომ იმდენი იცოცა, რომ თამროს შირ-და-შირ დაჟდა; ღვთის წინაშე შადიკასაც გი ესე ეღო გუღში. თამრო შალი მალე გადმოიწივდა კაბის კალთას მუხლებზე, წინ დაიხედავდა, ხომ ტიტეკლა არა მიჩინს რაო. ცეცოს შურის ჭამა ცეცხლი იყო: აიღებდა ღუემას და გაშარებით, შებლ-ჭეშეთიდგან, გაავლებდა ხოლმე თამროს თვალს. თანროც მოკეცალი იჟდა მამის გვერდით, საღოში თითის იჩჩხილი შეეღო კბილებში და აცოღვილებდა. ცეცომ დინჯად დაუწყო შურის ჭამა: მუხრეებს ჩაღუნეს თავები, თითქმის ჭამებში ჩაჭვრნენ; იღროკა ცეცომ, რხელთა დრო და ის იყო! გაშარა და გაშარა კატასავით თამროსკენ თვალდ. რამდენიც შეხვდა, იმდენი ამის თვალეი, თამროს თვალს შეხვდა, და უცხათ, ერთ დრამში, ისევე ჩაჭვივდებდნენ თვალებს. შეჩვიეს

ერთმანეთს თვალები; ცეცო წათამაშდა; თამამად შეაკვივრდა თამბროს მსხვილ და მაყვალ თვალებს, მაგრამ იმ წყევლმა თამბროს ისე დაუნდაბლად, დაუზოგველად, ურყოლით შექედა ცეცოს და დააჭიმა წამწები, რომ ცეცო უნებურად შეკანკალდა, თვალები ცრემლის გუბედ გარდექდა, და რომ ჩაეფურესებინა, სთქვა:

— უჭ ეს რხევა ძვალს კბილი დავადგის! კერავინ მიუსვდა ცეცოს ეშმაკობას თამბროს მეტი, რომელმაც შეკუმშული ტუჩებით შეიღიმა.

— „შენმა რა მიყალ, სთქვა ცეცომ თავის გუნებაში, თუ შენ გავიშვას; ეს ეს არის მე-მე შენ თავს უსიკვდილოდ კერავინ წამართქვას“.

— კენაცვალს, შვილო — თამბრო, შენი მამა! ალაგა, შვილო, და წადით შინა, კენახსაც ჩახედეთ; კაკალებს მოუარეთ, ესლა ბევრი ეყრება. აქ მე არას გამოეკეთებო.

თამბროს გზა ზედ თეთრ წყაროსზედ გადადიოდა; გუთინის ჯარბეგან დასრუნებული ქალები, თუ ბიჭები, აქ უოთოდ ჩამობრუნდებოდნენ, ჯამებს და ქოთნებს დარყვებდნენ, ახსებდნენ წყლით და ისე გაუდგებოდნენ შინათკენ.

ნასამხრეს ცეცომ მოიგონა, რომ ერთი ე ჩემ კენახში ჩავიბრუნ და ცოტა წითელ მსხალს ამოგიტანო. აილო კობაჯი და კენახისკენ მიმინოსავით მოსხლტა; გადხტა სასქაროდ, მიიჭკა მსხალთან; მიუხალავა და მიუხალავა კობაჯი; მსხალი ხრიალით ჩამოცვივდა ძირს; სასქაროდ გაიტენა უბეები და ახქარებით, ლელე-ლელე, წყაროსკენ მსხლის ჭამით გასწია. ამასობაში თამბრო წყაროსე ჩასულიყო და ჯამებს რეცხდა. იმისი მატარა მის მხატვას ქვეშ ტორიალებდა, კაკიანი ჯოხად ეშოვნა, იწვედა მაყალას, ტოტი გემშებოდა და ხელ-ახლავ მაჭყოლდა

დაწევას. — ცეცო მიწის მგელსავეთ გაუჩნდა თამროს, მუიდა და წყროს ზინს ჩამოჯდა; ჩაღუნა თავი, დაუწყო სხალს ჭამა. ერთმანეთის გულის ცემა ორთავეს ესმოდათ. თამრო გაშრა, გაბუცდა, რომ ველანა მოახერხა რა, თავზე მოსახვევს დაუწყო სწორება. ცეცოს უნდოდა ეთქო რამე, მაგრამ გული უწუნდა, დიდის დელვისაგან გუნება გეებერა, ბოლოს მის ვაიკაგლანით მიაწოდა მუჭით მსხალი და უთხრა:

— აჰა, თამრო, მსხალი არ გინდა? რამდენიმე წამს ჭჭონდა ხელი გამკერძილი; თამრო გაშეშდა, ხანდუჭა ნაწხავი, თითქო იმისგან შეელას მოელოდესო, მიიღრიატა თავი და ბოლოს გვერდზე ოდნავ წამოაწვდინა ხელი და ჩამოართვა მსხალი. —

— მოეთრიე, ე ქოთანსი აამსე და ღრკით წავიდეთ, უთხრა ძმას მთრთლვალის ხმით თამრომ.

— მე არ ვიცი, ე მსხალი უნდა დავაყრკინო.

— ჯერ შინ ჩამოდი, უვიციანო!!

ამაღ ლაშარაკში ცეცო წამოხტა, აამსო ქოთანსი და დადგა.

— თამრო, ერთი, შენ გაზღას, ე ჯამი მათსოკი წავლი უნდა დავლიო.

— ქოთანსი მანდ არა გჭონდა, თუ არა და მუჭით დავლეკდი რა!

— დასკრილი ხელები მაქვს, თიხის ჯამით წყროს დალევა, თამროჯან...

თამრო განსრახ ინაზუნდა, გულში კი სუფს სხვას ჭფიქრობდა; თუქრში უეჭარდა, მაგრამ ის კი ვერ წარმოუდგინა, თუ როგორ შეიძლებოდა ასე ლაშარაკი უცხო ზირთან მარტოვან, უმანგო სიუკარულმა დასძლია და თამრომ ჯამი წააწადა, და აჩქარდა წამოსასვლელად. აი გამგზავრდა. ცეცომ, ამითი გულ-დათუთქუღმა, თვალი გააუოლა; ტუბილის, მშენიერის და თანაც ნაღვლიანის კილოთი სიმღერა გაადევნა უკან:

„ხელსახოცსა გადმოგიგდებ, გოგოვან!
 ოქრო-შეკედით მოქარგულსა;
 შიგ გავისკებ სულსა, გულსა.
 შენთვის დაშვარს, დადაგულსა!“

— ნჭე! შესე, შესე, რა ვითხრა? თუ შენ, თამრო, დედს
 იმას ეტყვი, მეც ამას ვიტყვი, იცი, თუ არა? უთხრა ძმამ.

— შენი კი დაგეტა მაგ თავში! სთქვა ტუჩის აბზუკვით თა-
 მრომ ცეცოხსე. ეს სიტყვები გამოსთქვა, მართალია, მაგრამ
 გულში კი სხვას ჭფიქრობდა. «უა, უწინაშე დღე დამლეკია,
 რომ მაგას შენი ად დასცემოდეს».

სოფრომ მგალობლიშვილი.

(დასასრული შემდეგში).

საბედოს საჩივარი

(მიბაძვა კრილოვისადმი)

კრძალვით გულში მიმარსავეს
ქალწულობა წმინდაო...
დღესაც უკელა მიძახხავს,
რომ ესთქვა — ქმარი მენდაო!...
ამ ლოდინმაც დამადნო,
სეკდა გამისძირდაო...
ზესეურად დამაჭუნო,
დილა დამიბინდაო...
სინარნარე, სიახლე
რა ძვირად მიღირდაო!
აწ მჭირს გულას სიანხსლე
და რაც არა მჭირდაო:
კარდოსანი ლაყები
ხაჭკრთენ, ცრემლი მმიღდაო,
ცაცხდით სავსე თვალები
ეშხმა მიმანადაო...
მარტად შექცა მაისი,
გული გამიცვიდაო;
გართობა და ხალისი
სულაც აღარ მინდაო...

მძავს სიტყვებს თან და-თან,
 ტანი დამისარდაო,
 სიტუაციის კლეპასთან
 ფასიც დამივარდაო...
 ბევრი გაა უმაწვილი
 გულში ჩამედარდაო,
 ბევრი ნაოლად აღზრდილი
 სიზმრად გამეფარდაო...
 ის ფერადი ოცნება,
 გხედავ, გამიქარდაო.
 ჩემს ბედს, სჩანს, ეფარება
 მწუხრის შავი ფარდაო.
 ეს გათხრება და ისი
 გუშინ დაიწინდაო.
 რას მიქადის გაისი?!
 წელს ხომ გამიწბილდაო...
 ეჭ, ბედისგან მწუხრის
 სულ, რაც ამეკიდაო!
 ვველა ჩემი მტერია!
 წყაღმა ვველა შიდაო!!!...

პარდაკან

1879 წ.

საფუძვლები სახალხო განათლებისა.

(დასასრული)

XV

სრულიად სხვა სურათს წარმოადგენს ინგლისის სახალხო განათლება. თვითმმართველობა, ხალხის თანხობა, საზოგადოებრივი თავისუფლება შეადგენენ მკვიდრს საძირკვეს, რომელზედაც აშენებულია პოლიტიკური ცხოვრება ინგლისელებისა: ამ ცხოვრებას სხვა ფერი სდევს, თავისი მიმართულება აქვს. თითონ ჰიროგობა, პოლიტიკურად თავისუფალი, საზოგადოებას ეფარება, მისკენ მიიწევს. ყოველივე საქმე აქ უფრო საზოგადოების თანხობის შედეგია. კერძო ჰირო თავის ვიწრო ასპარეზს სწირავს უფროს საზოგადოებას საკვირვლად მოთაყვებულნი არიან ექთი ერთმანეთთან ჰიროგული თავისუფლება და საზოგადოებრივი თვით მარქმედება; ამათ ჰიროს ყველა განზომილი, გამიჯნულია, ერთსადაც და მეორესადაც თავის წრე შემოფარვლული აქვს. ამ ნაირ განწილებას ვხედავთ, მეორე მხრით, ჰიროგობის — საზოგადოების და სახელმწიფოს ჰიროს. იართო სამფლობელო სასკლმწიფოსი შემოზღუდულია. ის ნაბიჯსადაც კერ გადაადგამს სხვის სამფლობელოში. იმას თავისი საკუთარი მოედანი აქვს მიზომილი, ნაბიჯსადაც კერ გადაადგამს მიჯნას იქით, ეს მას აკრძალული აქვს. ესრედ წოდებული თავისუფალი, რუფლებრივი“ სახელმწიფო დიდი ხანია დაარსდა ინგ-

ღისში. შინაარსს უფლებრივი სასკელმწიფოსას შეადგენს თავის-
 უფლებს პირიკონუდი, საზოგადო რივი და პოლიტიკური. ყო-
 გელი კაცი არის თავისუფალი პირიკონება, წეკრი საზოგადოები-
 სს, მოქალაქე სასკელმწიფოსი. ამ სამს იურადიკულ ერთეულე-
 ბის შორის საჭირთა საბიელი ღირსეულად და სამართლიანად
 გამიჯნული იფოს. ცოტად თუ ბეკრად ეს მოხერხდა მარტო
 ინგლისში, თეძცა უსათუო სიმართლეს ნურც აქ მოკეპნით.
 სხვა ხალხებთან შედარებით აქ, ე. ი. ინგლისში ზემოდ ნახე-
 ნები ერთეულები უფრო რივიანად, უფრო წესიერად არიან გა-
 ნაწილებული. ინგლისელების „დიდი ხარტი“ დაარსდა ვითარ-
 ცა პროტესტი პოლიციური სასკელმწიფოსი, მის შეუჩინებისა.
 აქ მაღალმა წოდებამ კაპიერი დაიჭირა დაბალ ხალხთან, მხარი
 მისცა მას და ორთავემ შეერთებული ძალით ძალა მოაკლეს
 სასკელმწიფოს წარმომადგენელს, გოროლს, მოსპეს პირიკონ-
 ბის და საზოგადოების კავუნა,

„დიდი ხარტიის“ შემდეგ ინგლისელმა სიმკოლო საწმუნოე-
 ბათ აღიარა პოლიტიკური თავისუფლება, რომელსაც,
 როგორც შედეგი თავის მიზეზს, თან მოჰყვა სხვა თავის-
 უფლებაც — . . . საზოგადობრივი. აქ, ამ ცხოვრე-
 ბის წყობილობაში უნდა მოკეპნოთ მიზეზი იმ მეტად საყუ-
 რადღებო მოკლენისა, რომ სასალხო განათლება ინგლისში სხვა
 გზაზე სდგას, სხვა მიმართულებისა, სხვა სისტემას წარმოად-
 გენს. ეს წყობილება იყო იმის მიზეზი, რომ აქ სასალხო გა-
 ნათლება შეიქნა თვით მმართველობის, საზოგადოებრივი თვით-
 მოქმედების საგნათ. პირველი შეხედულებით მკითხველს იქნება
 კიდევ ეგონოს, რომ ინგლისში უნდა მოიპოვებოდეს უკეთესი და
 უმშვენიერესი სასალხო განათლების დაწყობილება, ორგანიზაცია.
 და რატომაც არა? მაგრამ საქმე იმაშია, რომ აქ თვით-მმართ-

კვლავ, სხვა-და-სხვა მანერებისა გამო, რომლებს განხილვა-
 ჩვენ საგანს არ შეეხება, მიიღო მაგნებელი მიმართულება, დაად-
 გა გიწო და საშიშარს ბილივას, რომლის ქვევით მოხანს უფს-
 კრული. ინგლისელების თვით-მმართველობა გამოიხატა მხოლოდ
 სახელმწიფო მეთუნობის უარის-ყოფაში: აქ დაარსდა მარტო-
 თავისუფლება პოლიტიკური და სხვა დაწყობილება ცხოვრე-
 ბისა შეუკვლევად დარჩა. ანასტოკრატის სურდა მთავრობის წი-
 ნადმდეგობა. დაუწყა თავისებურად დაქუდი ხაღხს და, როდესაც
 წადილი შეისრულა, ხაღხს თავი მანქა. და ან რას იზამს სა-
 წყალი ხაღხი თავისუფლების ძალით? რა საუნჯეა მარტოდ-მა-
 რტო პოლიტიკური თავისუფლება? რა ნაყოფი მოაქვს მას ხა-
 ღხისათვის? ბევრი არაფერი, თითქმის არა რაიმე. და რომ ეს
 მართალია, ამჟამად გვიმტკიცებს თითონ ინგლისი აქ პოლი-
 ტიკურმა თავისუფლებამ (თუმცა სხვა ბევრი მიზეზებიც არის) სა-
 შინელი და საოცარი ეკონომიური მონება დაიდა პოლიტი-
 კურ თავისუფლებას ზედ დაურთა, თან მოჭევა სურვესწული
 ეკონომიური პრინციპი თავისუფლებისა და ეს უკანასკნელი გი-
 დე შეიქნა უმთავრეს მიზეზათ დაბალი ხაღხის გადატაკებისა-
 ამ გვარად თვით ეს თავისუფლება ამ მდაბალ ხაღხის დამ-
 ხავგრელ ძალათ გადაიჭტა და გაურთ ჭეშმარიტება? — ინგლისის
 საოცარი მიმდინარე ამენებულა ხაღხის სიღარიბეზე, მის სი-
 ღატაკეზე! სახაღხო განათლებასაც სიღატაკის, ნაიღაჯობის ფე-
 რი დაეღო, მოწყალეების სასიათი მიეცა და, როდესაც კაცი სწა-
 ვლახს აქაური სკოლის ისტორიას, მას თვალწინ გახუმარებ-
 ლად უდგია ერთის მხრით საწყალი და კეთროვანი ღაზარე და
 მეორეს — ფუფუნებაში მეოფე მდიდარი, მის გონებაში ისტება
 გულის აღმამეოთებელი იგავი ქრისტესი. ინგლისში სკოლა
 საწყალი ღაზარეა, რომელიც იკვებება პურის ნამცეცხებით, მდი-

დაჩის სუფრიდგან მიწის დაცემულებით. სახალხო განათლებას, როგორც ფიზიკალური მოკლენისა სასოგადობრივ სხეულისას, სხვათა შორის, მჭიდრო კავშირი აქვს ეკონომიურ დაწესებულებასთან. ნიეთიერ ცხოვრებასთან და ამისათვის სახალხო სკოლის კეთილ-დღეობა ითხოვს ცხოვრების უკონომიურად სამართლებასა და დაწესებულებას... აქ მარტო პოლიტიკური თავისუფლება არ არის საკმაო, არ არის საკმაო ეკონომიური პირობიანი თავისუფლება, სასოგადობრივი თვით-შეკრება. როგორც, ჩვენის აზრით, არც მარტოდ-მარტო ეკონომიური ცხოვრების სამართლიანად დაწესებულება არის ყოველად გამკურნელი წამალი ხალხის წარმატებისა. სასოგადობრივი განონა ხალხის პროგრესისა ითხოვს ცხოვრების ჰუმანიულად გახსნას, აღზდას. პოლიტიკურ თუ ეკონომიურ ელემენტს უპირატესობა უნდა მიეცეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს უპირატესობა არ არღვევს ზემოდ ნახევენს სასოგადობრივ განონს და როდესაც უპირატესობას ცხადად ითხოვს აწინდელი, რკადური მდგომარეობა ხალხის უმეტესობისა. პეგრჯერ გხედავო, რომ სასოგადობრივ სხეულში ერთი ნაწილი მეორეს სხაგრაგს, ერთი ელემენტი სძლევეს მეორეს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება უპირატესობაზე ღაზარაკი. ბასი. უპირატესობა ეკონომიური რტლანობისა, ვითომც, როგორც უგანასგელი სიტყვა მეცნიერებისა, არ მიიღება ყოველად შესაწესარკებელ ჭეშმარიტებათ, კრიტიკიან; ამ გვარი შეხედულება არის პარტიული, შეიძავს ნაწილს სიმართლისას და არა სრულს სიმართლეს.

და ან რა არის თითონ უპირატესობა ეკონომიური წესბილბებისა? და როდის იშობა ეს მიმართულება? ეკონომიამ უპირატესობის ადგილი დაიჭირა შემდეგ 48 წლისა. ფრიად შეკვნიშნავ ამბო-

ხებას 48 წლისას წინა უწრო კრიტიკულ შრომამ ასეთი პირობებისა, როგორც სისმანდი, ტყეში, ზრუდისა, სენსამიან და სხვანი. ბურჟუაზული ეკონომია იყო ამ მოძრაობის უმთავრესი მიზეზი, თუმცა კი არა პირველი და უკანასკნელი: ბურჟუაზულმა ცხოვრებამ დაარღვია წესრიგი. საზოგადოებრივ სხეულსა. ზი მიზინ თითონ სინამდვილე ითხოვდა ეკონომიურ უპირატესობას და ასეც მოხდა, 48 წ. შემდეგ თითქმის ყველა ამბოხიებს ეკონომიური საბუთის აქვს. მიზეზი ამისი გასწავთ ქარხნის მუშების უკუწოდული ცხოვრება, თუმცა კი მოიხვეჭა პოლიტიკური ხასიათის ამბოხება (კომუნტი კანტონი). წინათ კი უწრო ხმ. რად პოლიტიკურ ამბოხებს ვხვდეთ. ბევრჯერ ასეთს თუ იქნის ამბოხებას ზედ კრთვის სხვა ეფემენტები: მაგ., რელიგიური. და ასეც უნდა იყოს. ხალხის სხეული მეტად რთულია, ამ სხეულში ბევრი ფაქტორები მოქმედებენ. და თითონ ხალხის მოძრაობა გამოწვეულია სხვა და სხვა მიზეზებით, არა მარტო ეკონომიურ გარემოებათა მეშვეობით, როგორც ღვინისა პარტიული შესვლადობა, უკვე გამოთქმული ჩვენ მწერლობაშია.

ინგლისში პოლიტიკურ თავისუფლებამ დასწავრა ხალხის ეკონომიური ცხოვრება. ამისთვის სახალხო განათლებას ამ დასწავრის ფერი დაედა, სკოლა ამუნდა თავისუფლების საძირკველზე, მაგრამ ეკონომიურად დაემორჩილა მალე წოდებებს, სიმდიდრის მქონებლებს. ეკონომიურმა სიღატაკემ შობა გონების სიღატაკე და თუ ინგლისმა მალე და უთანა წოდება შეეყვლია განათლებათ, დაბალ ხალხში ისეთი ხშირი სინკლე უმეცრებისა არას მოცული, რომ წარმოსადგენათაც კი მხელია. საზოგადოებრივ სხეულის ავად-მოკვებამ წარმოშობა ერთი საურდადობო მოკვლეა, — პოლიტიკური თავისუფლების უკუწოდება

ბა, შემცირება, სახელმწიფო მეურნეობის გაგრძელება. საჭირო იყო, რომ ცენტრითი მანერ (თუ ბეკრად ან მოხერხდებოდა და დროებით შეუძლებელი იყო) ეკონომიურ ცხოვრებას შემსუბუქებოდა ტვირთი, სამომხმ. ამ გარემოებამ სრულად შესცვალა პოლიტიკური პარტიების მოძღვრება, დროშები. ლიბერალურმა პარტიამ უარ-ტყუა თავის მოძღვრება, ტრადიციის (ამ მოძრაობის მოთავე იყო გამომჩინელი დეკონ სტიუარტი) და დიწყო თხოვნა სახელმწიფოს უპეტყვად ხელი მოეკიდა სახალხო სკოლისათვის, წინ გასძლიაოდა მას. საჭირო იყო პოლიტიკური თავისუფლების შემცირება და ამასაც ითხოვდა თითონ ის პარტია, რომელსაც თავის დროშასზედ მისვლილი ასოებით უწერია: თავისუფლება! ეს პირ-და პირ მოასწავებდა ინგლისელების პოლიტიკური საწმუნოების შეურაცხყოფას და, რასაკვირველია, საქმე ისე ან გათავდებოდა, რომ ორთავე მხარეს ბრძოლის ველისაკენ რჩემები ან გაეშალნათ. ასტყუდა საოცარი ომი კალშით თუ სიტყვით. მეტათ ჩამავრნებელი იყო ბრძოლის ველი-აქ კონსერვატიული პარტია მეტად ცდილობდა თავისუფლებისათვის, ლიბერალური კი სახელმწიფო ზრუნველობას ითხოვდნენ. ნელ-ნელა შეიარა სამიწვევლი თვით-მმართველობისა, თავისუფლებისა. ლიბერალური პარტიის რჩემები გამარჯვებულა დაბრუნდნენ ბრძოლის ველიდგან. ეს ბრძოლა ამკარად გვიხვევებს. — თუ რა მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკურ ლიბერალიზმს, სადაზღის მიწვევს მისი ძალა, რა შეუძლიან მას ხალხის ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის. არის ხალხის ცხოვრებაში ისეთი დრო (და ბეკრეერაჟი), რომელსაც პოლიტიკური თავისუფლება ეუთხეში უნდა დაიდოს და ამის საბიოლა დაიჭირის სახელმწიფო მეურნეობამ, რკვლამენტაციამ. ხანდისხან ამ ნაირი რკვლამენტაცია საჭიროა ცხოვრებას მთელ სიუერაში. შეითხველს

ვუჩვენეთ, რომ ბურჟუაზი თავისუფლების ძალით ტყავი გაძძრო მუშა ხალხს. თუ რა შეუძლიან მარტო პოლიტიკურ თავისუფლებას, სჩანს იმ ფაქტიდგან. რომ, დიდი რევოლუციის შემდეგ, ბურჟუაზია სულ ლიბერალიზმის სულ თავისუფლებას დადებს; სულ ეწინააღმდეგება სასულძმწიფო ზრუნველობას და არა მარტო პოლიტიკურ სიუერაში, არამედ ეკონომიურშიც. საყოფი ამ დადადებისა იშვა, მას ეგელა ხედავს, რვი ბეგრს მოსვენებას არ აძლევს, მისი შრავაღთა ეშინიანთ. ეს ნყოფი არის ბურჟუაზი უკანონო შვილი, რომელიც ითხოვს უფლებას და რომელიც ქვეყანასზედ გაჩინა მუდამ უამს თავისუფლების დადადება და ამ თავისუფლების ძალით მეტად თავისუფლად დაბალ ხალხის ეგელეფამ, გლეჯამ. ამ ნორჩ არსებას ქვეყანის სასულად სოციალიზმი. აი ეს შესძენა ბურჟუაზი მისვე დადადებაში! ეკონკე ეს ჩვენი მოსაზრება დედა აწრსაც ამტკიცებს, სახელდობრ იმას, რომ ხალხი სოციალური (საზოგადოებრივი) სხეულია, ეს სხეული თხოულობს ჭარმონიულად გახსნას და თითონ განათლება წარმოადგენს სოციალურ მოკლენას, სხეულის ფუნქციას და ამისთვის საჭიროა და სახარკებლო, რადგანაც კაცი «ცხოვრების ყოველ ნაბიჯში ხედავს მარტო გლეჯას, ცარცვას, ურთი-ერთის შეუხდობლობას.» აქ სჯა, უბნობა ხალხის განათლების საჭიროებასეუ სახალხო სკოლის საჩუკებლობასე სულ ცოტა რომ ვსთქვათ — მეტი იქნება, არა — დავიდარაზა შეიძლება იმის შესახებ — თუ როგორ უნდა დაარსდეს სახალხო სკოლა, რა ნაირი იყოს სახალხო განათლება. საზინდარი ეკონომიური სურათების მოსჯობა, ხალხის ზნეობით აღზდა, სხვათა შორის, შეუძლიან სკოლასაც, მაგრამ ისეთს გი არა, რომელსაც შრავაღთი დიდი ღირსებაც აქვს; უმთავრესი მათგანი არის წირა-კითხ-

ვის ანგარიშის სწავლება, აღსნა ბუნების მარტივ მკვლევართა“ (რივერნი“ №№ IV და V, 1882 წ. გვ. 183). ჩვენ უკვე გუხუენეთ (შოკოვად, ვაკეროი) — თუ რას ნიშნავს უზიარატესობა სასოკადლომბრივი სხეულის რომელიმე ნაწილისა, ელემენტისა... საჭიროა მკოტი კითხვის მოკლედ მანისც განხილვა.

უნიად საუურადლებო და მნიშვნელობით სავსე კითხვას წარმადგენს შემდეგი წინადადება: რა ურთიერთობა უნდა სუფუკეს სახელმწიფოს და სახალხო სკოლის შორის? როგორ უნდა იყოს მათ შორის გამიჯნული უფლება? სად იწეობა საბიელი ერთისა და სთავდება მკორესი? ამ კითხვებს აქ მით უფორადგილი აქვს, რომ ინგლისელების უმეტესი ნაწილის პოლიტიკურ სიმკოლო საწმუნოებას შეადგენს უარყოფობა სახელმწიფო რეკლამენტაციისა, სახელმწიფო ზრუნველობისა. ეს სიმკოლო საწმუნოება განსორციელდა ისტორიულ სკოლამი და მისი მკოხებით თითქმის ყოველ ინგლისელისთვის გარდაიქცა გაზუპირებულ ფორმულათ. ეს სკოლა დადადებს, რომ სხუელის მდებელობით ძადას, როგორც ხალხის ისტორიული ცხოვრების შედეგს, ნყოფს, ზეა-მოქმედება, ვაკლენა არა აქვს სასოკადლომბრივი ვრტოტესზე და აქედგან სკოლას გამოჭეყავს ის დასკვნა, რომ სახელმწიფოს არავითარიმე შეხება არ უნდა ჰქონდეს სახალხო სკოლასთან, მომორებული უნდა იყოს მას. როგორც მკითხველიც ჩედავს, ეს სკოლა იმკოტებს მსოლოდ მას, რაც დიდი ხანაა ცხოვრებაში განსორციელდა; სახელმძკანულთთ შეიქნა ისტორია პოლიტიკურ სწავლათა ვკისვენებს, რომ სხვა-და-სხვა დროს სახელმწიფოს სხვა-და-სხვა უფლება ჰქონია, ხან მეტი და ხან ნაკლები სამოლომბელო, ხან ფართო, ხან ვიწრო საბიელი. ესრედ წოდებული პოლიტიკური ლიბერალიზმი, როგორც სწავლა, თეორია, მეტად ფართო

ასეა, რის უფარველად თავისუფლებას, უკიდურესად ავიწროებს სახელმწიფოს წრეწველობას. ამ თეორიის მომხრეთა სიტყვა „თავისუფლება“ შიანხიანთ დასახამათ და დასაწყისად პოლიტიკური სინტონისა, მათთვის სულ ერთია, რაც უნდა მოსდეს ცხოვრებაში, რადგან კი „თავისუფლება“ ნუ დაიხატება. ეს თეორია მეტად აუკავდა საფრანგეთში და უკან მაჭკვია რეპუბლიკურ პოლიტიკურ დოქტრინას, რომლის წარმომადგენლებათ ირიცხებიან ბონაპარტი, დე-მესტრ. თუ სად დაჭკვრავს „წმინდა“ ლიბერალი სიანს იმ ფაქტიდან, რომ 1875 წელს რევოლუციონარული ლიბერალებმა (ამათში იყო თითონ გამომხენილი პოლიტიკური მწერალი ლაბულე) მხარი მისცეს სახელმწიფო წყობას, რადგან ხალხის წარმომადგენელთა სხვა ჭკობით უმადლესი სწავლის თავისუფლებასედ. რისთვის? — ამიტომ რომ გითხვას იყო ამ სწავლის „თავისუფლებას“ და ახსნა როგორ შეიძლება ბოდა მისი უარის-ყოფობა. იკვირებხარ მეტი არა უნდოდან რა მოკლე ხანში დაარსეს უნივერსიტეტი ლიონში, ლილში და განუხერხებელი გამართეს ლადაბა, რომ მხოლოდ სილღაბუსის სწავლას, ე. ი. საწმენის და სამღვთო წყობის შესწავლას და აღსრულებას შეუძლიან კაცობრიობის განუხერხება, იმის დახსნა ვერცხეოდან. და რა არის თითონ ეს ვერცხეოთი? სილღაბუსის სიტყვით: აწინდელი მეცნიერება, სასოციალიზაციური პოლიტიკა! ეს მაკალითი — არა ერთისა და ორისა შესაძლო არს მოყვანა — გვიხვეებს — თუ რა სისულელესთან მიიყვანს კაცს და სახელმწიფოსაც უკიდურესი პოლიტიკური ლიბერალიზმი. ასე არა სწამთ არათუ ინგლისში, თითონ საფრანგეთშიც ლიბერალიზმის პრინციპი იმ პირთ, რომელნიც სამღვთო მომხრენი არიან ხალხის და კაცობრიობის წარმატებისა და, მაგ., გამომხენილი რადიკალი მწერალი კონსე თავის თხზულებებში ხსალ-

ხას განათლება“ თხოულობს ლიბერალიზმს თავი დაანებოს საზოგადოებამ, როდესაც საქმე გვაქვს წარმატების მტრებთან. გგონებ ეს ჩვენი საუბარი იმ დედა აზრსაც ამტკიცებს, რომ სახელმწიფოს, როგორც იურიდიკულ პაის, უფლება აქვს სახალხო განათლების საქმეში გაეროოს. რამდენად ვრცელი და ფართო უნდა იყოს ეს უფლება? პოლიტიკური ისტორია ამასე სსკა და სხვა პასუხს იძლევა. თუმცა ამ უფლების სიღრმის და სიგანის გამოხატვა რომელიმე ფორმულით შეითხველს არ მოეწონება და მოითხოვს საგნის ვრცელ ახსნას, მაგრამ ჩვენ მანც ფორმულას უნდა მივმართოთ. მთავრობის უფლება თავდება იქ, სადაც იწყობა მთლობდებოდა პედაგოგიური კანონებისა, მეცნიერებისა, სწავლისა ამ დედა-კითხვას თან მოსდევს მეორე კითხვა: რა ნაირი უნდა იყოს ურთიერთობა ცალკე პარტონობის, საზოგადოების*) და სახელმწიფოს შორის? თითოეულ ამათგანს თავის საზრბიელი უნდა ჰქონდეს . . . ჩვენის აზრით (ამას ამბობს თვით მტკინიც), აწინდელ დროს სახალხო სკოლა თვით მმართველობის, საზოგადოებისა საგნათ შიქნა. თითონ ამ საგანზე სჯა განიზრთა ტრაქტატების ფურცლებზე. მაგრამ ესჯაც თეორიულიათაც არ არის გამოკვლეული — როგორ უნდა მოთავსდეს ერთი ერთმანეთთან სკოლა და „საზოგადოება“ . . . სწავლა „საზოგადოებაზე“ ახლად შობილია, იგი იშვა (გერმანია სამოხბო) ჩვენ დროს და, ჩემის

(* სიტყვას „საზოგადოება“ ვხმარობთ ჩვენ იმ მიზნით, როორც ის იხმარება ახალი საზოგადობრივი უფლების წარმომადგენელთა ნაწერებში . . .

ასრით, იშვა რეკორდ ტყაქცია პოლიტიკური ცენტრალი-
ზაციის სწავლისა. ნაყოფიერ მამაკაფს ჰპირდება ეს სა-
ლი სწავლა სასაფხო სკოლას... ერთი შენიშვნაც, თითონ
ეკლესიას, უმეტეს ნაწილათ სილღაბურის მადიდებელს,
ჩვენ ვამდგვო უფლებას. ზეკლესიაც იურიდიკული პირია, იმასაც
თავის საკუთარი საქმეები აქვს. რელიგიური კულტი და არა
სხვა რაიმე უნდა იყოს სწავლის საგანი ეკლესიისა, მაგრამ
სახალხო სკოლაში კი არა. სხვა უფლება მას არა აქვს.

XVI

ინგლისის სახალხო სკოლის ისტორია, საზოგადოთ რომ
ითქვას, არის ისტორია ბრძოლისა სახელმწიფოს და თვით-
მმართველობის შორის. აი ეს მოთხრობა: ინგლე-
სულესმა მხოლოდ წარსული საუკუნის მეორე ნახევარს
მაქციეს უფრადლება სახალხო სკოლას. ამ დროს დაარსდნენ
საზოგადოებანი, რომელთაც მიზნათ ჰქონდათ მართო გადასა-
კების და მწანწალ ბავშვების სწავლა-აღსრდა. მადე განდნენ
საკვირაო სკოლებიც. ამ სკოლებს ეკლესიური მამართულებ-
ბა ჰქონდათ . . . იქ სადაც ბავშვი კვირში ერთხელ
და ისიც რამდენამე საათს სწავლობს, გინვ კი განს-
დება — იმის სულმდგანელობით, იქი გამბობთ, ბევრი ხერი არა
იქნება რა. ასე გასინჯეთ, რომ ესლაც კი ნახევარი ნაწილი
ბავშვებისა ინგლისში და უფსში პირველ დაწყებით სწავლას
იღებს საკვირაო სკოლების შემწეობით (Окольные, т. 161).
ინგლისელები დიდ მნიშვნელობას აწკრენ ამ სკოლებს, უწოდე-

ბუნ მათ შემკრთებულ და დამკავშირებულ ძალათ დაბადი და მახალი წოდებისა, მაგრამ თუ მკითხველი არ დაივიწყებს მოწყალების სასიამოს, რომელიც იმათ ეტყობათ, მაშინ აღვივლად დაინახავს, რომ ისინი უფრო შერს, შეუღლს, მტრობის აღვიძებენ და წინაინ ხაჯსში. ამ საუკუნის დამდეგს პრლანქენტმა მოასდინა განკარგულება, შეეტყოს — თუ რა მდგომარეობაში იყო სასახლო სკოლის საქმე. აღმოჩნდა, რომ ბავშვების მკათედმა ნაწილმა ძლივს იცოდა წერა-კითხვა. სასოგადოებამ დაინახა თავისი უმცირესი. შეიქნა მოძრაობა. 1803 წ. გამოსენილმა ღანკასტერმა დაარსა ღრეტანის და უცხოქვეყნიური სასკოლო სასოგადოება. სამი წლის შემდეგ შესდგა მეორე სასოგადოება „ნაციონალური სასოგადოება ბელჯის მეოხებით, თაოსნობით. ერთმა და მეორე სასოგადოებამც მიიღეს ვახუბითი სწავლა (როდესაც უფროსი და მომზადებული შავირდი. სწავლის უნცროსს). ღანკასტერის სასოგადოებას უირო კარგი მიზანიც ჰქონდა და სადი მამართლებაც, ასევე ინი მარტო ინგლისს არ შეიკავდა, არამედ სხვა ქვეყნებშიც, მინ ურადლება მინაშე უფრო სასოგადოებას. „ნაციონალური სასოგადოება“ წინათვე დადგა ვიწრო რელიგიურ-ინგლისურ მიმართულებას და შეიქნა ბუდეი არისტოკრატისა. ბლომად მოგროვდნენ წევრები. საჭირო იყო წესდევადი შვიდი მანეთის შეტანა წევრის უფლების მისაღებად. სასოგადოება რომას არა სოგადა — უსვად აარსებდა სკოლებს. სწავლა მკვდლების ხელთ იყო, ადგილმობივი გამიტეტი განკუტდა სკოლის ნივთიერ მხარეს (Васильчиковъ, стр. 81). მადე, თათქმის შირველათვე დანყო შეუღლი და ცილი ამ რჩ სასოგადოებას შორის. თუ მკითხველი არ დაივიწყებს, რომ შეუღლმა თავის სასოგადოებას დაარსა ღანკასტერის წინააღმდეგ, მაშინ თითონაც გაიგებს, რომ საქმე უმფოთრად არ მო-

ხერხდებოდა. ლიბერალებმა და კონსერვატორებმა შიგორის კე-
ლი ამ სკოლების ჭერებს ქვეშ გამართეს. ლიბერალები მიეკედ-
ღნენ ლანკასტერს, კონსერვატორები — ბელლს. ამ ბრძოლამ
უფრო გააწვიადა ის უკანონო, რომელიც წინათაც იყო პირ-
ვედ და მეორე პარტიას მოკის. თუმცა ვიბრს ბერი რამ შე-
უძლია, მაგრამ მართა სასოვადღებამ ვინა გააწყო. შე-
კრებილ სტატისტიკურ ცნობებმა გამოაჩვენა, რომ სკოლად
ნახევრები სასოვადღებანი სკოლების მართავდნენ საქლად დასახ-
ლეუდ ადგილებში და იქ, სადაც. მრეწველობის მეორებით,
სიმიდირე იყო მოგონილი. და ამ ადგილებში კიდე ბავშვების
სწავლა ვერ მოხერხდებოდა იმ მიზეზის გამო, რომ ქარხნების
პატრონები ბავშვებს თათქმის მოელე დლე ამუშავებდნენ. ვერ
ესდა რა არის ქარხნის პატრონი და მამანი რომ უფელ და
უგულე ცხოველი იყო. საჭიროდ სცნეს უედური ქარხნის
ბავშვების მდგომარეობა ცოტათ მანც შეეცადათ. ეს ქრისტი-
ანული და კეთილ-შობილური საქმე ითავა რომერტ ზილმა (20
წ. წ.), რომელის ბილდა (კანონი) შესანანწავია იმით, რომ
ქარხნის მკატრონიებს ალ კრძალათ, დღეში თორმეტი სათის
მეტი ემუშავებინათ ბავშვები. წინათ, სინამდინ ეს კანონი გა-
მოიცემოდა, მთელი დრო, ვარდა ირისა, რაც საჭირო იყო მი-
ღის და სადილ-გახმამისათვის, ბავშვებს ქარხნებში სამუშაოდ
უნდებოდათ. მეორეც ესა, რომ რომერტ ზილის კანონმა დაწე-
სა, ქარხნის პატრონებს თავის ხარჯით სკოლები გაემართანათ.
სადაც მუშა-ბავშვებს, სულ ცოტა რთია წელიწადო მანც უნდა
ესწავლათ. ეს კანონი იყო პირველი ნაბიჯი და სომიერება,
რომელ მანც შესცვალა ჩვეულებრივი შესედულობა ინგლისელებისა
სახელმწიფოზე და გაავრცელა მათში ის აზრი, რომ თავისუფ-
ლებას ცოტა რამე უნდა მოაკლდეს, როდესაც საქმე წარმატე-

ბასე მიუარდებს; მაგრამ მეითხველიც ჭხედავს — რა უგერუდი და უღონო იყო პილის ბილლი. ის იყო ადგბა კიარა მოწინააღმდეგების ხანაკისა, არამედ ამ ხანაკის დახვერვა, წვრილმანი შეტაკება. ინგლისელებს ერთი ხასიათი სჭირო: იმათ საქმესე სედ შეკარდნა არ იციან, დინჯათ იწუბებს ვეკლაჟურს; იმათში რეფორმა ჯერ უნდა აიწონ-დაიწონოს, ყოველმხრივ გაისინჯოს, განდეს ვეკლასოვის მსჯელობის საგანი და მეტე ან განონათ გარდაიქცეს, ან არა და განდევნილ იქმნას. ამისათვისაც ინგლისის ცხოვრების მოძრაობას, რეფორმების ისტორიას გაუბედობისა, თითქმის სიმთაფლის ხასიათი ემჩნევა, ეტყობა. ამ მხრით ინგლისი მეტათ განიჩნება საფრანგეთისაგან. აგრანტუზი შეუზოკარია. მამაცი. . .

ლიბერალურმა პარტიამ მიჯლის მოთაველობით ვამართა ბრძოლა, წინ აუდგა საზოგადოებრივ აზრსა, თხრულობდა სახელმწიფოს მაგრად სული მოკვიდნა სახალხო სკოლისათვის. საზოგადოება კი იმ აზრისა იყო, რომ სწავლა-განათლებს ოჯახის საქმეს და სახელმწიფოს მასთან შეხება არა აქვს. ამგარად ხსანს — რა დიდ ძალასთან ჭქონდა საქმე ახალ მოძრაობას. პარლამენტში მიღეს მხარე მისცეს დეონ რაბელმა და ლორდ ბრემ. შემდეგ დიდის შეფოთისა გაიმარჯვეს ლიბერალებმა. დაარსდა კანონი (1833 წ.). რომლის ძალით სასკლემწიფოს უნდა ეძლია ზემოდ მოხსენებულთი ორი საზოგადოებისათვის ფუფით შემწეობა (20,000 ფ. სტ.) ჯერ-ჯერად ეს გამარჯვებაც კარგი იყო, კარგი იყო მით, რომ სახელმწიფო პირ და-პირ გაერთა სკოლის საქმეებში. ლიბერალურ პარტიას სასოება არ დაეკარგა, სიმხნევეს მოუმატა და ნყოფიც ძალე ხანა. აი როგორ მოხდა ეს საქმე: როგორც ზემოდ ვსთქვით, სახელმწიფომ ფუფით შემწეობა დაწყეო ორ საზოგადოებას. ანგლიკანურმა ეკლესიამ ყოყონობა, თავ-კერ-

ძობა გამოიჩინა — ფულები მარტო მე შინდა, სხვა ეკლესიას ნუ-
 ბა არა აქვს სასელმწიფო ხაზინასთანაო. კონსერვატორებსა,
 რასაკვირველია, ანგლიკანური ეკლესიის ქადაგებას ბანი ჰისცეს.
 გაიმართა ისევ ბრძოლა პარტიების შორის ანგლიკანური ეკლე-
 სიის წინააღმდეგ იბრძოდნენ სხვა ეკლესიების წარმომადგენელ-
 ნი. დიდი ვაივაგლახი ასტყდა. სასელმწიფო თავის ქერქში იყო
 და შოთოს მხლელად უტყუროდა, არაგის არ დაექამაგა. ბოლო
 დროს საქმე ასე გათავდა: კოროლმა, პარლამენტის დაუკითხა-
 ვად, გამოსცა ბანკა (10 აპრილს 1839 წ.) და დააწესა კა-
 მიტეტი ხუთის წევრით. კამიტეტს თავღ-ეური უნდა ედღო იმ
 ფულების მოხმარებაზე, რომელსაც სასელმწიფო საზოგადოების
 სკოლებს აძლევდა. გარდა ამისა, შემწეობა უნდა მისცემოდათ
 იმ სკოლებს, რომელნიც უარს არ იტყუოდნენ კამიტეტის შე-
 დამხედველობაზე და ეს უგანასკნელი კიდევ (ზედამხედველობა)
 მდგომარეობდა იმაში, რომ კამიტეტის ინსპექტორებს ნება
 ჰქონოდათ რევიზია მოეხდინათ და შეეტყოთ, რა მდგომარეო-
 ბაში იყვნენ სკოლები. ამ საქმეშიაც ნვეულებრივი სიყვართხილე
 და, თუ კიდევ გნებავთ, გაუბედაობა გამოიჩინა რეფორმამ და
 აი რისთვის: ინსპექტორებს არ შეეძლოთ პირდაპირ სკოლის
 საქმეში გარეუფიყვნენ; თავის აზრს ისინი წაადგენდნენ მხო-
 ლოდ მაშინ, როდესაც ამას სკოლის მთავრობა მათ მოსთხოვდა.
 შემდეგში (1843 წ.) დაარსდა კანონი, რომლის ძალითაც თი-
 თონ სკოლებს საკუთარი ინსპექტორები უნდა ჰყოლოდათ;
 იმათი ნიშნავდა სამსახურში სასულიერო წოდების. ასე და ამ გვა-
 რად დამარცხებული იქმნა ანგლიკანური ეკლესია და მასთან
 კონსერვატიური პარტიაც. ეველას სკოლას უფლებს ჰქონდა შე-
 მწეობა მიეღო მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ სასელმწიფოს-
 თვის ზედამხედველობის უფლება უნდა მიეცა. საქმე აქ ერთი-

ერთმანერთან მოწიგებაზე იყო მიხემებუდი. როგორც თითონ მკითხველიც ჭიდავს, სახელმწიფომ სკოლის საქმეს ხელი მოჭვიდა ზიჩ და-პერ კი არა, ცალმხრით, აღმაცერად და ამისთვის უკასიღხიგოვი ამ სისტემას უწოდებს აღმაცერი დახმარების სისტემათ (Васильчиковъ, стр. 85). ამითი არ გათავდა ეს საუერადღებო საქმე. სახელმწიფო ხელ-ხელა, აუჩქარებულად თავის გაკლენას ავრცელებდა, წინ მიიწევდა, სურდა ბარემ ზიჩ-და-პერ მოეკიდნა ხელი სკოლის საქმესთვის. წინათ სახელმწიფო შემწეობას აძლევდა სკოლებისთვის სახლების სასაქმებლად და ისიც მხოლოდ იმ სკოლების საზოგადოებას, რომელსაც შექმლო სახეგარი ხარჯი თითონ ეკისრა. შემდეგში (1846 წ.) ესე დაწესდა: სახელმწიფო ყოველ წელიწადს აძლევდა შემწეობას მხოლოდ იმ სკოლებს და საზოგადოებას, რომელნიც დაემორჩილებოდნენ მთავრობისაგან შედგენილ წესებს და ხელ-სამძღვანელოდ მბილებდნენ მის (მთავრობის) შროგრამშას. ამას კიდევ, ცატა ხნის შემდეგ, სხვა განკარგულება თან მოჭყვავდა არსდა კორპლის რამდენიმე სტიპენდია „სამასწავლებელ შეგირდებისათვის“ ამათ, გარდა იმისა, რომ სტიპენდია ეძლეოდათ სწავლის დროს, „დამატებითი ჯამაგირიც“ გაუჩინეს, რასაგვირკვლია, სამსახურისათვის. კიდევ ჰატარა ხნის უგან სკოლებს მთავრობამ იუფით შემწეობა მოუმატა. როგორც ამგარად ვხედავთ, აქ საქმე სახელმწიფოს და საზოგადოების ნებაყოფლობაზედ იყო. სკოლას სურდა სახელმწიფოს ზრუნველობის და მხედველობის ქვეშ ყოფილიყო — შემწეობაც ეძლეოდა, არა სურდა — საქმესი თითონ იტოვდა, ძალას არავინ ატანდა. ასე გახლდათ ინგლისში, მაგრამ ასე არ იყო შოტლანდიაში. აქ (შოტლანდიაში) ისევ მუხვიდმეტე საუგუნეს დაწესდა ესრედ წოდებული ვადებითი, ძალა-დატანებითი სწავლა, ყოველ სო-

ფლის საზოგადოებას სკოლა უნდა ჰქონოდა, გადაკვეთილი იყო რასზე საკლები ჯამდარი არ უნდა მყოფო სოფლის მასწავლებელს, თუ რა ძალა ეს ვადდებითა სწავლა, სხანს შოტლანდიის მაცალითიდგან. ამ ძალამ—სხვა გარემოებანიც არ უნდა დავივიწყეთ—მოკლე ხანის განმავლობაში სრულად შესრულდა გონებითი და სხეობითი სსიე უწინდელი გელური შოტლანდიელისა. შოტლანდიის სკოლა თავის ძალგვანი მაცალითით ცხადად გვიმტკიცებს—თუ რა შეუძლიან სოფლის სკოლას . . . ეკვლა პატიოსანმა გაცმა მოწიწებით თავიანთ უნდა სტეს ამ სკოლას მათ უფრო, რომ მხოლოდ ამ სკოლის შექმნებით პრეგრესი მოეუფინება მთელ ხალხს. სოციერო ჩვენ ვაყუბატონებს, გი ჰქონათ რომ უფრო ხალხს (ჩვენში გლეკაკცა) ჰურის ღუქმა უნდა. . . . წინდელი ეკონომიური ურთიერთობა სრულებითაც არ ამტკიცებს სასოფლო-სკოლის უსარგებლობას; ეს უსარგებლობა იფაქტიურად დამტკიცებულ იქნებოდა მხოლოდ მაშინ, რომ სასოფლო სწავლა, როგორც წესია გავრცელებინათ ხალხში და მართლა უსარგებლობა გამოამჟღავნებდეთ. მაგრამ «ვერ» გი ისტორია სულ წინააღმდეგს გვიჩვენებს. საქმე იმაში გი არ არის, რომ «ვერ» სკოლა უსარგებლოა, იგი ხალხს სხეობით გერ აღნიდის «სკოლა რომ სასარგებლოა, ეს ჩინიკოვის პეტრუშკამაც გი იცის); არა—როგორი სკოლა არის სასარგებლო, რა საიჩად უნდა გვიმართოს სკოლის საქმე, ე. ი. პრეგრამმა, შინაარსი და სხ — აი რასე უნდა იყოს სხვა. . . . მოკლე მოკლენაც საყურადღებოა: ირლანდიაში დაარდა საერო სკოლა. ეს განუდათ პატივანის მოსიყნობა. . . . ირლანდიის კათოლიკეები დატანნი არიან, მათ უწიეს შეუერთდით პრეტესტანტებსაო. საზოგადო ხარჯზე განმართნენ სკოლები. მაშას საერო სწავლა ბაროტ ქმნილებათ

შიაჩნისა. რწმანდიაში კი ნება მისცა კათოლიკებს ამ სწავლისა. რისთვის? — ხომ იცით შავის პოლიტიკა: სადაც რა გამოადგება.

როგორც დაგინახეთ, სკოლა ინგლისში თვით-შემატველობაზე აშენდა და ეკონომიურმა წყობილებამ ამ სკოლას ჭიფანტრეპიული მიმართულება მისცა. როგორც სხვა სასკოლომწიგოებში, აქაც ეკლესიამ მაგრად მოკიდა ხელი. სკოლის საქმეს. ერთის მხრით ეკონომიური მიზნების, მეორეს — ეკლესია შეიქმნენ იმ მოვლენის საფუძვლად, რომ ინგლისში სკოლა ყველა ადგილას ერთნაირად არ კეთილ-დღეობდა და სადაც კი ეს კეთილ-დღეობა მოიპოვებოდა, იქ კეთილ-დღეობას ეკლესიური ფერი ედო. ეკონომიურა ურთი-ერთობა და ეკლესია გახდნენ კიდევ იმის მიზეზად, რომ თვით-შემატველობა მანქანულ გზას დაადგა და გამოიწვია სამოქმედო სახელმწიფო წინეკლასა. და, ვგანებ, ინგლისის სკოლის ისტორიას ამტკიცებს იმ ჩვენ დედა-პის, რომ ხალხი, როგორც საზოგადოებრივი. სსეული, ჭარმონიუხად უნდა იზრდებოდეს . . . ინგლისში პოლიტიკურ ეკლემენტს დასწავრა სხვა ეკლემენტები და ეს იყო, სხვათა შორის, უმთავრესი მიზეზი იმ საყურადღებო მოვლენისა, რომ პრაგმატიული პარტია ედვოკატად პოლიტიკურ რიგ-

ნკელობას სახელმწიფოსის: კიდევ დააკლდა ეს მზრუნველობა, მაგრამ ისევ თვით მმართველობა დარჩა სკოლის საძირკვედად. მზრუნველობამ მხოლოდ აღადგინა დათუშული ჭარბონია საზოგადოებრივი სკოლისა, რამდენაც შესაძლო იყო ეს აღდგენა. ეხლა სკოლა საზოგადოების საქმეა, თუმცა კი სახელმწიფოს გავლენა აქვს სახალხო განათლებაზე, უფლება მასზე მზრუნველობისა. ეს თვით მმართველობა ჭარბმდურად აღვიარებულა განონით. უკანსკელი. ე. ა. კახიანი, გამოცემა 1870 წ. (Лав-аеи, 149 стр.). ეს განონი ჭბამაკის შოტლანდიის სისტემის, თუმცა კი არა-სრულად. საზოგადოებამ (община) ხარჯი უნდა აძლიოს სკოლას და ეს ხარჯი არ უნდა იყოს მიზეზი სახელმწიფოს თუელით შემცუობისა. — ხარჯი ხარჯათ, შემწეობა — შემწეობათ. უწინ მხოლოდ საზოგადოებას ჭქონდა უფლება სკოლის განართვისა. ეხლა მას ეს უფლება ჩამოართვეს და ჩააბარეს სახალხო განათლების დეპარტამენტს, რომელიც ნიშნავს კამიტეტს ამ განზრახვით, რომ მან სკოლები გამართოს. მეორე დიდი ცვლილება ამ განონისა: მან სკოლიდან განდევნა თეოლოგიური ელემენტი, რომელიც სკოლას აჭეკებდა, რომელიც იყო უმთავრესი მისი ტვივილი, სენი. კამიტეტისაგან დადგენილ სკოლებში, რომელთაც სახელმწიფო თუელს აძლევს, ვერ მოიშობებთეკელესიურ კატეხისზმას. . . . ყოველ წოდებას ნება აქვს გაკვეთილები მისცეს ან წინ და ან შემდეგ საზოგადო გაკვეთილებისა. აქაც ღვივის სინიდაისის თავისუფლება! თვით შინაჩსს სკოლის წყაბილობისას შეადგენს „სასკოლო რჩევა“, რომლის ხელთ არის სკოლის გამგეობა. სასკოლო რჩევა შეიწყავს მარტო ერთ საზოგადოებას კი არა, სახალხო განათლების დეპარტამენტს შეუძლიან ჩამდენიუ ქალაქის და სოფლის საზოგადოება შეაერთოს ერთ

სასკოლო მასწავლებელი და ამ მასწავლებელი ერთი სასკოლო რჩევა დაუნიშნოს. ეს რჩევა ამუშავებულია თვით-მმართველობაზე და აიროგორ: ამის წევრებს ირჩევენ ყველანი—მიწის მფლობელები (რამდენიც უნდა ქვეყნის მიწა, სულ ერთია), სასკოლის პატრონები და სხვ., რომლებიც ხარჯს აძლევენ (Таблиц, стр. 153). რჩევას ნება აქვს ვალდებით და უუხასოთ სწავლა დაარსოს. თუ განათლების დეპარტამენტი შენიშნავს, რომ რჩევა გულმოდგინედ და მუყაითად არ ეკიდება სკოლის საქმეს, თანამდებობას გაჩვენებენ არჩეულს, უფროსს აქვს დანიშნულება ის და თითონ დანიშნავს ახალი რჩევა. ამ ახალი რჩევას წევრებს თითონ დეპარტამენტი ნიშნავს. ახალი რჩევა მოქმედებს დროებით, იმ ხანადან შეასრულებულად და შეცდომების გასასწორებლად, რომლებიც მოუვიდნენ საზოგადოებისაგან აღმორჩეულ რჩევას. როდესაც დეპარტამენტის რჩევა თავის დანიშნულებას შეასრულებს, მაშინ ისევ საზოგადოება ამორჩევს სასკოლო რჩევას ჩვეულებრივი წესით. თითონ რჩევა ვერ გასწერს ხარჯს. ეს ქალაქებში უკლასის საქმე (Муниципальный Совет), სოფლებში კი საზოგადოებრივი მოხდება სოფელი და ამ ყრილობას ეუფლებას უფლებებს ხარჯის გაწერისა.

თითონ შინაგანი სკოლის წყობილობა მის თავისუფლებასზე არის ამუშავებული. ათეცნობილი ხსიერებულადაა, რეგლამენტაცია, მასწავლებლის დამორჩილება ასეთი თუ ისეთი სისტემისადმი არ იცის ინგლისის სკოლაში. აქ მასწავლებლის სიხილის და იმის გონიერებას ჯეროვანი და უკეთესი მოვლანი აქვს მიზნობილი. და არც გამოდგება შედაგობიური რეგლამენტაცია ინგლისში, მას ეწინააღმდეგება თვით ცხარება ამ საკლასისა.—

XVII

ინგლისის და საფრანგეთის შუაშია პრუსიის სახალხო განათლების სისტემა. თუ ინგლისის სულს და გულს შეადგენს თვით-მმართველობა, საფრანგეთის სისტემის — ცენტრალიზაცია, პრუსია ანტ ურთის არის მოკლებული და ანტ მეორეს, მის სასტემოში ვბოკუბთ თვით-მმართველობასაც და სიურაკრატულ რეგლამენტაციასაც. პრუსიის მართებლობა არ არის ისეთი ვე-შაში, როგორც საფრანგეთისა; შირველი პატრიუს სტუმს მანრუ-ბის ადგილობრივ ჩვეულებებს, მათ წარსულს (Лавлей, стр. 108). ხალხი არ არის განდევნილი სკოლიდან, მას აქ ხმა აქვს და საქმე ეკითხვის, მაგრამ სკოლა წარმოადგენს პოლიტიკურ მაშინას და ეს მაშინას ემსახურება სახელმწიფოს ტყადადებით და ეკლესიითურთ. და რა არის თითონ პრუსიაც? ტყადალების და ეკლესიის სახელმწიფო. ეს უკანასკნელი (სახელმწიფო) და-საწყისიდანვე ერთისა-და იმავე მიზანს მისდევდა — საშსლვრების გაფართოვებას, მიწა-მამულის შექმნას. ამისთვისაც პრუსია ყო-ველთვის იყო და აწცა არის სამხედრო ბანაკი. «გერმანია, ამ-ბოის გიშპო, დიდი ხანის განმეულობაში უმეტესად იმას აკუ-თებდა, რომ უსდიდა არისტოკრატულ და მონარხიულ მარ-თებლობათა მონჩილ და გამგონ ქვეყნდობებს, იქ სახალხო განათლება დაიწყო და მიმდინარეობდა ხელმწიფების და სა-სუფიერო წოდების უსათუო ავტორიტეტობის მონჩობლ გავლების ქვეშ, რომელთაც ის განსაკუთრებით ემონჩილებს (Общественное образование в Германии, стр. VII, Гинпо) სახელ-მწიფომ, რომელშიაც ბედნიერად სცხოვრობენ ფეოდალები და სასუფიერო წოდება, სკოლას თუმცა მარჯვედ მოჭკიდა ხელი,

მაგრამ ამ სკოლის წყალობით თვით ხალხი ვი გახლარება. სკოლის ტვირთი, მისი მძიმე ხარჯი გასერსე აწევს დასალ ხალხს და ეს კიდევ არაფერი, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ სკოლა არის დაწესება, რომლის ძალითაც თვით ხალხი ქვედადების და ეკლესიის მოწოდებაშია. საკვირველია ზრუნვის საქმე იმ დროს, როდესაც ის მილიონებს არ ზოგავს ჯარსზე, რვა კაპიტან — არ შურს ძლივს იმეორებს თითო სასოფლო სკოლის შეგირდზე. ქვედადები სრულებით განთავისუფლებულნი არიან სკოლის ხარჯიდან, სკოლა ვი იმათი სამხედრო მუხდირის ყურ-მოჭმული ყმა არის. მთელი ხარჯი დასალ ხალხს აწევს და ბევრს მასრებში სკოლა მართლაც რომ დიდი უხედურებაა, მეტადრე იმ ოჯახებისათვის, სადაც ბავშვები ბლომად მოიპოვებიან, სკოლის ხარჯი ოჯახს ბევრჯერ ზერიღუგმას უწოდებს, მას აღატაკებს. განაზნის ძალით ხარჯის შეტანა თვისა და თვის თავსება გადაგვეთილი და უხედურება მეტადრე ის არის, რომ ხარჯის გაწერა თვით სასოფლოებს არ ეკითხვის, ეს მთავრობის საქმეა და ამ უკანასკნელს (მთავრობას) კიდევ არა აქვს მიღებული რომელიმე სამართლიანა ზომიერება. და ან როგორ და რის მეორებით შეუძლიან მთავრობას წესიერად და სამართლიანად ხარჯის გაწერა, როდესაც სასოფლოებს, ხალხს ამ საქმეში არა ეკითხვის რა? ამისთვისაც დიდს უსამართლობას, ხალხის დიდ შეწუხებას ვხედავთ ზრუნიაში. თითონ სწავლის თვისა მეტად დიდია. სასოფლო რიცხვი რომ ავიღოთ სწავლის თვისა შეადგენს 31% , სასოფლო დებულობა (სასოფლოებისაგან შეკრებილი ხარჯი) 65% , ხაზინა ხარჯავს მარტო 4% თვით ზრუნის მთავრობისაგან იგრძნო დაბალი ხალხის მძიმე ტვირთი, მოაწადინა ამ ტვირთის შემცირება. მას სურდა მოესწო სწავლის თვისა და მის მაგივრად დაეწესებინა სასოფლო გარდასახადი, მაგრამ ამ ზომიერ-

ბას წინ აღუდგა ჩეოდალების პარტიის და შთაგრობა იმუღებუ-
 ლი იყო თავის განზრახვა დაეტოკებინა. პრუიის ჩეოდალებს
 შეტად უყვარსთ ღიბეჭალობა და ხალხის კეთილ დღეობასკედ
 ზრუნვა, როდესაც მათ შეწუხება კარზე ადგიით და ამ
 უკანასკნელმა მიიყვანა გააბედინა მათ 1850 წელს სწავლის
 ფასის დროებით მოსპობა, მაგრამ შიშიც და ელდაც მალე გა-
 ნჭქრენ და ჩეოდალები მიეტყვენ უწინდელ ჩეტარებით ცხოვრე-
 ბას, ხალხი შიშაღზე დარჩა. «პრუსიული სასტუმო ამბობს
 თეით-მძირთველობის აკტორი, წარმოადგენს საოცრებს და სა-
 მწუხარო მაგალითს დაბალი და უღარიბესი მცხოვრებლების წო-
 დების შევიწროებისას ერთის მხრით მმართველობისაგან, მეორეს
 — მამულის შექონეთა წოდებისაგან. ასე რომ გადაჭარბება არ
 იქნება იოტკას — მთელი სიძინელე ამ მაღალი გერმანიული ციფი-
 ლისაციისა პირველ-დაწყებითი სწავლიდგან, კიდრე უმაღლეს
 განათლებადისინ გისერზე აწეკის საეუთრად დაბალი წოდების
 მცხოვრებლებს და ეს სიძინელე პრეტორიულად მიმდინარეობს
 წენადგან ქვემოდ და ბოლო დროს თავს აწეება უქონელს და
 უღარიბეს თავახების პეტრონებს» (Ист. Васильчиковъ, стр.
 22 — 23). ამ გვარ შეწუხებას და შევიწროებას კიდრე აიტანდა
 ყოველად სულგრძელად და მომთმინა ხალხი, მაგრამ საქმე ამისა,
 რომ თვით სკოლა პრუსიაში ხალხის გონების, მისი გრძნობის
 დამახინჯების საშუალებაა; აწინდელი ჩეოდალების და იუნერების
 ძლიერება, მათი კეთილ-დღეობა ამ დამახინჯების. შედეგია. სად
 სწავლიან ამ ამხანჯობის შეცნიერებას? სამასწავლებლო სასწა-
 ვლებელში (Учительскія Семинарїя) ანუ საოსტატო სემინა-
 რიაში. აქ იწვრთნება ასალ-გაზდობის გონება ეკლესიისა და
 სასკოლმწიფოსადმი მომავალი შეშაეობისათვის, აქ მომავალი სა-
 სოფლო მასწავლებელი იკვებება პრუსიის სასკოლმწიფო ზოლი-

ცოუნი მტნსუკობით, სწავლობს მის პოლიტიკურ სიძრძეს. და რა არის თვით ზრუსიის სამასწავლებლო სემინარია? — უაზარმა და არა სხვა რაიმე. როგორც უაზარმაში, ისე სამასწავლებლო სემინარიაში სრული მოწინილება სუიუებს, ყოველი ნაბიჯი მოქმედებისა უაზარშია, თავისუფლება განდევნილი. სახელმწიფო პრეგრამას ადგენს და პრეგრამის კიდევ უფრო მოჭრიდნი ემები არიან ამ პრეგრამისა. სახელმძვანელა წიგნებსაც სახელმწიფო ნიშნავს. შავირდები ღეჭვენ ათიციადურ სწავლას, როგორც თვით ჯარი ღეჭავს სახელმწიფო ზრუსიის ქესვს. შავირდი სწავლობს იმას, რასაც უბძანებს და რაც მოსწონს სახელმწიფოს. და რა მოსწონს სახელმწიფოს, ეს ხომ იცის ჩვენმა მკითხველმა. ვერძო პირისაგან დაარსებული სასტატო სასწავლებლებიც სახელმწიფოს ხელთ არიან, მას ემოწინილებიან.

სასოფლო მასწავლებლების ყრილობასაც (კონფერენცია) ხალხისათვის საჩუკებლობა არ მოაქვს ზრუსიაში, სწავლის საქმეს ვერ ეხმარება და აი ამის მიზეზიც. პირველად, რომ ყრილობის თავს-მოდლომარე პირი ან პასტოროია, ან უფრო-მოჭრილი ემა სახელმწიფოსა — ნინოგენიკი. მეორედ — თავისუფალი მსჯელობა აკრძალულია, თართო კრიტიკას აქ ადგილი არ უჭირავს. ნება არავისა აქვს განიხილოს სახალხო განათლების მინისტრის განკარგულებანი. მისი მოქმედებანი... მკითხველსაც ეცოდინება, რომ ზრუსიის კონსტიტუციის ძალით მინისტრი პასუხის მგებელია ხელმწიფის და არა ხალხის წარმომადგენელთა წინაშე, ის ხელმწიფის ემოწინილება და არა სხვა ვისმეს. და იცით. რა? ამ რამდენიმე თვის წინათ ბისმარკმა ზრუსიის კონსტიტუციის წყალობით და დახმარებით თვით რეისტრალში, ცოტა გასწუდა; კრივი არ გამართა და მუშტით არ დაუმტეცა ხალხის წარმომ-

მადგენელს, რომ კონსტიტუცია სულში იტყვის სებაა და მის ემორჩილება! — კონფედერაციას მასწავლებლები თავისუფლათ არ არიან. რისთვის არის ასე? რა არის მიზეზი, რომ საისტატო სემინარიის შიგნით ვერ წარმოადგენს თავისუფლად არსებას? პირველად ისა, რომ სამხედრო სახელმწიფოში თავისუფლება არ მოხერხდება, — ამ მოვლენას თავისი ისტორიული საბუთი აქვს და აი ეს საბუთიც.

როდესაც პირველ ნაპოლეონმა შემოიჭრა შრუსია, უკანასკნელმა მიმართა თავის ხელს, აღუთქვა მას სხვა-და-სხვა პედნორება, საღები დაეხმარა სახელმწიფოს და განსაღდ ღირსებას გამოიხსნა თვით გოგენცოლენი. შემდეგში, როდესაც რაქტია შევიდა მართლმადიდებლის, სახელმწიფომ საისტატო სემინარიები განსწოლ უნარმულ წესსე . . . რეაქციული განონი, რომელიც შეიმუშავა უ შტილმა და რომელიც გამოიცა 1854 წ. მართლაც რომ სავერველებაა. ამ განონს სგოლას ნამდვილ მოხასტერ უნარმით აქვს აღვიარებული. დაწვლილებით არის განმარტ ბული ეოველი ნაბივი მასწავლებლისა, სახეებია მისი მოქმედება ეოველ შემთხვევაში. თუ რა და როგორ უნდა აწავლან — ვრცლად არის დაწერილი სრული მოჩნალება, „კეთილ-წესიერება“ — აი რაზეა ამოყვანილი საძირკველი ამ რეაქციული განონისა. აი თვით მისი შინაარსიც: სახელმწიფო გატყინებო ურინცხვი ღოცებით, სამხედრო სიმკერებით, ვიწრო და დამუგებული პატრიოტობა, სამხედრო ვარჯიშობა, შლოტესტანტაში მი უ. შტილმა ახალი არა დაწესა რა — დიდი ხანია შრუსიას სვედრად ეგრე პოლიტიური „კეთილ-წესიერება“ და სამხედრო ბანაკი შტილმა განიხილრა, თუმცა კი სასტიკად, მხოლოდ ის, რაც ცხოვრებაში იყო განხორციელებული და რაიც შეიწყა 48 წლის ამოხების შემწყობით. დამყარდა რეაქტია — დამყარდა

სახატრელო სიმშვიდეც, სინუშე, „კეთილ-წესიერება“. თვით სკოლაში ქიშენჯმა, მუხღუგუნმა და სხვა ამ გვარ ჰედაგოგიურ გარჯიშობამ დააგვირგვინეს „კეთილ-წესიერება“. სასულიერო წოდების პირნი იყვნენ სკოლის მოსწავლენი, ვიდრე მდინის თავად ბისმაჩქა ან დაიწყო თავის „რეუტურული ბრძოლა“ ეკლესიის წინააღმდეგ (1872 წ.), მაგრამ შედეგად ამ ბრძოლის უპირატესობა მიეცა სასულიეროს. ამ სასულიეროს მიზანი, შემართულება მოკლედ აუხსენით შეითხველს და ამან იცინა — თუ რა სული ტრიალებს შრესიის სკოლაში „ქედანდელი შრესიის სკოლის განყოფილება, ამბობს უ. მისაილავი, ისეთივეა, როგორც სამხედრო განყოფილება აქ შეუთხს იგივე წესი, იგივე დისციპლინა, იგივე სისწორე. მასწავლებელი, როგორც ინგლისში, კერძო პირი კი არ არის, რომელიც ცდალობს თავის პირველადი ღირს ბუბით დამოსახუროს მწიგნობრობა შავრდებობისა და მათი მომბლებისა. არა, ეს არის ჩინოვიტი. იმას ემორჩილებიან, ამისათვის რომ უნდა ემორჩილებოდნენ. უარშიობას ბაქვი რატან ურდალა. კერძო შეცდომილებით კი არა, არამედ სახელმწიფოს წინაშე. შეცოდებათა (Михайловъ, стр. 138 — 139). მასწავლებელი მუნჯი არსება, მის პირველებს დათრგუნვიდა, ის ასრულებს მარტო ბრძანებას. ის მხოლოდ სასულიეროს უხრდის მორჩილ ემებს და ამ უკანასკნელებს ვიდრე არის და სისხლის კაცი“ ხან ასე უზამს თავს, ხან ისე. გადაიკითხეთ ზოლოტიკური მატანუ შრესიისა და მათის დაწმენდებით — თუ რა ღრმად არას აქ საღნი სასულიერი მონ ბაში სკოლის მოსახლებით ..

18-19 წლამდისინ შრესიას განათლების მინისტრი არა.

ჭევედა. სასაჯლო განათლების საქმეებს განაგებდა შინაკანი საქმეების მინისტრი, ე. ი. ისეთი შირი, რომლის უპირველესი თანამდებობას „კეთილ-დღეობის“ დაცვა შეადგენს. პირველადვე სკოლა და პოლიცია დაკავშირდნენ, უკანასკნელმა სძლია პირველი, დასდო მას თავის ფერი. ვერტაო დიდი სარკებსლობა მოკტანა სკოლას „განათლების მინისტრის“ დაწესებამ, სკოლას ესლაც პოლიციური ფერა არ გადასვლია. რომელია ამ სკოლის შენობა, მისი გაწეობილება? მეტად რთული, ბიუროკრატიული. სკოლის განწყობილობა სრულიად ეთანხმება, წააკვარ ადმინისტრაციის იერარქიულ განწყობილობას. ურუსიის აღმინისტრაციულ კინებს ოთხი საფეხურა აქვს, თვით სკოლის შენობის კინებსაც ეგრეთვე ოთხი საფეხური უდგია. და აკერ თითონ ეს შენობაც 1, სოფელში სკოლის საქმეებს განაგებს ადგილობრივი სოფლის კამიტეტი; კამიტეტს იხრეკს საზოგადოების რჩევა. კამიტეტის წევრებად ითვლებიან მხრუნველი, რომელიც უნდა იყოს უქველად ადგილობრივი ქოდალი, მებატანი, მერე სოფლის მღვდელი და კიდევ 3.—4 რჯისის უფროსები. ნატრანები. ქოდალს მეტად დიდი უფლება აქვს მინისტრული, სკოლის მასწავლებლის აღმოჩნება მის ხელთ არას, ის ნამნავს მასწავლებელს, მთავრობა მხოლოდ ამტკიცებს მას თანამდებობაში. თუ ვის, რომელი გაცს ამოიჩნეეს მასწავლებლათ ქოდალი.—ეს შეითხველმა უნდა იცოდეს. კამიტეტის თავმჯდომარეო უქველად უნდა იყოს მათი მსლდეურთხევა პანტონი, მღვდელი, რომელსაც ეუთუნის სკოლის ზედა-მხედველობა, ასე რომ, გიშპოს სიტყვისა არ იყოს, მღვდელი დაბადებიდანვე სკოლის სკოლის ზედამხედველია. თითონ კამიტეტი განაგებს მხოლოდ სკოლის ნიუთაურ მხარეს—ხარჯს, შემოსავალ-გასაკაღს და სს. ასე და ამ გვარად სოფლის სკოლის სუ-

ლი ქეოდალიან, მისი გული მღვდელი. ვგონებ კი, რომ უკანასკნელი ცოტათი სძლევეს ზიზველს — სკოლის მიმართულებას მღვდლის ხელთ არის. 2., სასაღვთო სკოლები ქალაქებში ემორჩილებიან ცალკე კამიტეტებს; თვითვერს სკოლას თავისი საგუთარი კამიტეტი ჰქვას. კამიტეტები ქალაქის გამგეობის ხელთ არიან. თვით ეს გამგეობა «გოთილ-წესიერებას» ემსახურება, მონა მთავრობისა, სასულწიფოსი. 3., მასწავ სკოლების შედამხედველობა ანა სასულწიფო პირს. მასწავში შეიძლება რამდენიმე შედამხედველი იყოს; თითო მათგანს ორმოც სკოლა-ზე შეეძლება არა აქვს და ან როგორ შეიძლება, ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, სასტიკი შედამხედველობა უნდა ყოველ სკოლას — სასულწიფო ხომ დაიღუპება... როგორც ვხედავთ, სოციალი და მასწავ მღვდელს ემორჩილებიან. რაც სოციალში და მასწავში მღვდელს მნიშვნელობა და გავლენა აქვს, ეს გუბერნიისაში ესრედ წოდებულს სკოლის მრჩეველს, რომელიც ნამდვილი პრეპტი სკოლისა (Тавлеи, стр. 109). სკოლის მრჩეველი გუბერნიის მმართველობის წევრია. მას სამსახურში ნამწავს სასაღვთო განათლების მინისტრი, რომლის უმორჩილესი მონა განსაკო. მრჩეველი შუა კაცია სკოლის და მმართველობისა. მრჩეველი ზიზველად და უკანასკნელად იმას სცდილობს, რომ სკოლაში დახეკოს და კანკარელობის ის არსებობს, რომელიც სასულწიფოს მონაწილს. 4., სოციალს. მასწავს და გუბერნიას შემოღონ დასცქერის პრეპტი თავის სასულწიფო გოლეგით. ამ გოლეგის წევრნი უმეტეს საწილათ სასულწიფო წოდების პირნი არიან. მათ ხელთ არის უმაღლესი შედამხედველობა სასაღვთო სკოლებისა, საოსტატო შემუშავებებს ისინი განაგებენ. ეს ამოღენა ხროვა მასტრატებისა, ჩინოვნიკებისა ემორჩილებიან სასაღვთო განათლების

მინისტრს და ეს უგანასკნელი ხომ მარტო იმპერატორს აძლევს ანგარიშს. აი სახალხო სკოლის შენობა ჰერუსიაში! როგორც ვხედავთ, თვით-მმართველობა მხოლოდ ბუტყებს ამ შენობაში, ის წესიერად არ ანათებს მას. თვით-მმართველობას ჰსნაკრავს რეკლამენტაცია, სასულმწიფო შეუწრება. სკოლის შენობის გაწეობილობა არეულ-დარეულია. საქმეებს არ განაგებს ერთი რომელიმე განსაკუთრებული დაწესება. აქ განხილულია მართებლობის ჩინოვნიკი, რომელსაც სკოლის საქმეების გარდა, თავის სამსახურის საქმეებიც ბლამად აქვს. ეს ჩინოვნიკი ორ ბატონს ემსახურება (Ожольский, стр. 355—356). შემდეგ უოკელივე უკმოდ მოხსენებულისა, შვითხველი გაკვირდება, როდესაც ჩვენ მას უ. შრომესორ ანდრეევსკის აზრთან გაკატნობთ. უ. შრომესორის აზრით (Полицейское Право, т. 2, стр. 280) ჰრუსიაში სკოლა ვითომც ხალხის თვით-მმართველობის საქმეა, სახელმწიფოს ეკუთვნის მარტო ისეთა ზედა-მხედველობა, როგორსაც შოითხოვს მეცნიერება. თვით სკოლის გაწეობილობიდან სხანს, რომ აქ ხალხის თვით-მმართველობას მეტად მტირე ადგილი უჭირავს და სახელმწიფოს ეკუთვნის მეცნიერული ზედამ-ხედველობა გაიარა, არამედ ეწრო პოლიციური. დან რომელი მეცნიერება ითხოვს, რომ ტეოდელი და მღვდელი იყვნენ სკოლის ბატონები? იქნება ჰრუსიის სახელმწიფო მეცნიერება? ზაკრამ, განა ეს უგანასკნელი სამღვილ მეცნიერებას შეადგენს?—თვით ძალდატანებით სწავლა, რომელმაც ასე განამდიერა სახალხო განათლება ჰრუსიაში, სახელმწიფოს საქმე იყო და არა საზოგადოებისა, თვით-მმართველობისა და თუ ესლა სახელმწიფო ძალას; აღარ ატანს საზოგადოებას ბავშვებს ასწავლეთო, ეს იმიტომ, რომ ვადდებითი სწავლა ხალხის ჩვეულებათ გადაიქცა. და მაინც რა არის კარგი ჰრუსიის სკოლაში? შვითხვენ.

პედაგოგიური ტექნიკა, პატრიოტული მიმართულება და ხალხოსნური დედა-ასრი — ყველა ნემცები ერთნი ვართო. ამ დედა-ასრს ემსახურებოდა პირველადვე სოფლის სკოლა და აი აქ, სხვათა შორის, უნდა მოიძებნოს მიწეში, რომ სოფლის მასწავლებელმა ავობა საფრანკეთს...

ნიკო ტიზანოვი.

სონეტი

(რუსულიდან.)

ცოცხლივეი შეკდარი — დიდი სანია.
ამ კედლებ ქვეშე დამარხული ვარ,
ჩემთა საეყარელთ და ბრწყინვალე მზეს
გულ მოწვევითი დავმოკვებულვარ.

და მოლოდ მაშინ, როს ქარიშხალი
ასტეს მძისხვანეთ ეღვას და ქუჩილს,
ჩემს საბუჩობილეს მომესმის ხოლმე
სმა სანატრელი თავისუფლების.

მაშინ დამიწეებს უურო სიდიუკათ
და სიმწართთა გული ცემასა
და გრძნობა ჩემი წარსულთ დღეთათვის
აწვ იწეებს კენესას აწვ ვაებასა.

ან კი რას ვაქნევ? ვის აგრძნობინებს
ან ვის მოუღბობს სხვის ცრემლი გულას:
ვანთა კანონი აწვის იბრალებს
და ღაღადისა არ კსმის წასა.

შემოკლებული ქართლის-ცხოვრება.

თარგამოს. ქე თარქისა, ძისა ავანანისა,
ძისა იაფეცისა, ძისა სოესა, ნებ-
როთის დროს გადის თავის ნათე-
სავობით ბაბილონიდამ და სახლდება
აჩარატსა და მასისს შორის.

ჰომოს წინაპარისომეხთა. — ქართლოს. — ბარლოს. — მომაკან. —

ლეკოს. — ჰეროს. — კამკანოს. —
მბროს. ამათი სამფლობელოების
საზღვრები, ქ. ცხ., 16 — 17. ესენი
ებრძვიან ნებროთს.

მცხეთოს. — ბარდაგოს. — კახოს. — კახოს. — ბაჩიოს. თვი-

თოკუჯის ამა ძმათა სამფლობელოს
საზღვრები, ქ. ცხ., 19 — 20. პირ-
ველად სახელწოდება ქართლი ერქ-
მეჲა იმ მთას, სადაც ქართლოსი აშე-
ნებს სიმაგრეს აჩმაზისას და აქედ-
გან ვრცელდება სუნანიდგან სპერის
ზღვამდე ანუ შავ ზღვამდე. უფროსი
ძმებში იყო და მცხეთას და ბძანებ-
ლობდა დანაშთითა.

უზლოს. — მძრხოს. — ჯამახოს. ებრძვიან საზართა და სპა-
რსთა. სპარსნი ისაკუთრებენ რანს-
და ჰერეთს, აფუძნებენ დარუბანდს.

ქართლში მკვიდრების თურქნი, ურჩიანი და სს. „აქამოდე“ ამბობს ქ.ცს., დედა ესა ქართველთა იყო სომეხური“ (ერთს ქ.- ცს.-ბის ვა- რიანტში: ქართული) და იხმარებო- და აგრეთვე საზარელი, ასურელი, ებრაული და ბერძნული.

სამარა.

ამის დროს ალექსანდრე შაკე- დონელი იჭერს ქართლს და სტოებს იმის გამკედ ახლოს, რომელიც ავრცელებს ბერძნე- ბის ბძანებლობას ბერდუჯის მდინარეიდან სპერის წიკამდე და აგრეთვე ეგრისში, რომელ- ის საზღვარი იყო ღიხის შთა.

№ ... რომელიც ირთავს სპარსის ქაღს საზანელს ანუ ისპა- ჭანელს. სამარა და №... დაიხორცენ ალექსანდრე მა- კედონელის ხელით

ბ. შარნავაზი (302--237წ.ქრ.წ.)

ირთავს დურძუკელ ქაღს ნა- თესავსა კავკასიისს; შირველი მეფე ქართლისა ღ ეგრისისსა, სირიის მეფის ანტიოქის შე- შწობით, ანთავისუფლებს ბე- რძნების მარძანებლობიდან ქართლს და ეგრისს, გარდა კლარჯეთისა, რომელიც შეი- ცავს არსია მთადგან შაკე ზღვა- მდე სიორცეს; აწესებს ქარ- თულ მწიგნობრობას ღ ავრცე- ლებს ქართულ ენას. ამყარებს საერისთაოებს და სასპასუ- ტოს, და შესხურებს ანტიოქს.

№ ... №...

ცოლი ო- ცოლი ებ- სუთის მე- რისის ფიას. ერისთვის ქუჩისა.

ა. ფარნავაზ

ბ. საურმაზ (237 + 162) ირ-

თავს სმარსის ქაღს, ბარ-
დაკის ერისთავის ქაღს.
ქართლის ერისთავნი უარ-
ჭყოილენ იმის ბმანებლობას,
„რადგანაც — იტყოდნენ —
არა კეთილ არსო ჩვენდა
ვემსახურეთ ნათესავსა
ჩვენსა... საურმაზ ოსეთი-
სა მეფის და დურძუკეთ შე-
მწეობით სძლევეს მათ და
ამტირებს; ცადმეჭვივს კაპ-
კასიელნი, რომელთაც
განაატოვეს და ასახუეს
მთიულეთში, დიდოეთიდ-
გან ეგონისაძე, „რომელ
არს სვანეთი.“ მცხეთაში
სდგამს ორ კერძს აინანის
და დანანის მსახურებს სი-
რის მეფეს.

ქ №...

ამას რთავს თავის შვილთ-
ბილს მირვან I (162 +
112), რომელსაც აძლევენ
განანს და სვერისთარს
სამშვილდისას. მირვანი
იყო პირველი მეფე ნებ-
როთიღობადნი. მირ-
ვანი სძლევენ აშლილთ დურ-
ძუკელთ, დარუბალს აბამს

№...

ცოლი ქუჯისა შვილისა
და ფარსავასის დის-წულისა.

ქეთიკირისკაცსა, მსახურებს სირიის მეფეს.

ჟ. ფარნაჯომა (112 + 93) — A. № ...

საქუბებს ციხეს ზადუნს და შეიქმს გუბნის ზადუნს; იწყობს კახეთში ქალაქს ნელქარისს ანუ ნეკრესს: შემოაჭრავს სპარსეთით ცერცლი მსახური შოგენი, რომელმაც ასახლებეს მცხეთას ადგილსა, რომელსა აწ ქუქვიან მოგვითა“. ქართლის ერისთავნი იმას აუძლებიან და გამოითხოვენ თავის მეფედ სომხის მეფის შვილს. ფარნაჯომი მოიკვლის ტომარს ბრძოლაში. იმის შვილს ერთის წლის ერმას მირვანს მამამძუქე გაიყვანს სპარსეთს.

ცოლი არშაპ I (93 + 8), სომხეთის მეფის არშაკის (არდაშუხის) შვილისა. რომელმაც ქართლის მეფედ იუთ გამოთხოვილი ეს არშაკია დამფუძნებელი არშაპი I დედის დინასტიისა საქართველოში.

არშაპ, რომელთა წყაღით არშაპოზნი (81 + 66). იმის დროს სპარსნი იზღვევიან ფარნაჯომის სისხლს და ახარებენ ქართლს. იმას დროსვე ჰონტიის მეფე მიტრიდატ დიდი (120 + 63) კბრძვის რომაელებს.

B. არშაპ

C. ბარტომა I (66 + 33), ზედსიძედ იყვანს ქართლისის შთამომავალს, ქუჯის შვილის-შვილს.

ბ. ბარტომა, რომელიც ვერ განაგებდა კერისს და ბარტომის შეკრევ ქართლის მეფედ უნდა დამჯდარიყო, მაგრამ 33 წელს მოიკვლის სიმამრითურთ ბრძოლაში მირვანთან. ამ ბრძოლაში ბარტომს შემწით ჭეუანდა სომეხნი, მირვანს სპარსნი. მეფედ დაჯდება

ჟ. მირვან II ფარნაჯომის შვილი (33 + 23), რომელიც მძლავრობით ირთავს ბარტომის ქვრივს.

მიწვანის შვილი.

არშაპ II (23 + 2), რომელსაც შეეძინა ქართლის შვილი ადრე. ადრეის შეწყობას აძლევს რომის მეფე, ანშავს სპანსეთის მხედრობა. იძლევა არსაკი.

დ. ადშრპ (2 ქრის. წინ + 55 ქრის. შუად.) ამის დროს სტრახონის ცნობები გვაკვსის და ჩვენ ტომზე და აგრეთვე ქადაგება ანდრია მთციქლისა დასავლეთ საქართველოში.

ადშრპი.

მ—მ. ბარბო ანუ ბარბამ II.—ქართამ. მეფობენ 55

	<p>† 72 წ.—პირველს უფროსს უჭირავს მცხეთა და „შიდა - ქართლი მუხნარით კერძი ქალაქი და ყოველი ქართლი და მტკვრის ჩრდილოეთით, ჰერეთით თავადმდე ქართლისა ჯერისისა“; მეორეს უმცროსს ანშავით კერძი ქალაქი მტკვრის სამხრეთ ქართლი, სუხანთავს თავადმდე მტკვრისა და კლარჯეთი“. ამით დროს რომის კეისარის უესპანიანოსკან (კესპანიანი) წარმოტყვევნილი უჩიანი შემადიან მცხეთაში და</p>
--	---

მკვიდრდრდებიან ძველად მოსულ ურიებთან — ამ დროს რომის ისტორიკოსის ტაციტის (50 + 117?) ცნობები საქართველოს და სამხეთზე.

ზ. ც. კაოხ

ფარსმან I

ორნივე მეფობენ (72 + 87 წ.) ადგილის დროიდან ესე მეფენი ემორჩილებიან სომეხთ მეფეს, უმეტეს არმარელნი მეფენი შეეწოდეს სომეხთა ყოველთა მტერთა მათთა ზედა. სომეხთ მეფე ირვანდ ისაკუთრებს ქართლს საზღვარს, ქალაქს წუნდას და არტანს მტკვრამდე.

თ — ი. არგაშელი

აზორაქი. ორნივე მეფობენ 87 + 103 წ. ამათ დროს ბრძოლა სომეხებთან ქართლის საზღვრების გამო. ბოლოს მოგებდა: სომეხები უბრუნებენ ქართლის საზღვარს, ქალაქს წუნდას,

ცისკერ დემოთისას,
 ვაკანკოს და არტანს;
 ქართველნი თავის
 მხრით შემწეობას აღ-
 უთქმენ მტერთან
 ბრძოლაში და მისცე-
 მენ პირობას, რომ
 ქადაქსა ჩვენსა დრამა
 არტანს შეთვისა სე-
 ტითა დავსცეთო“.

კ — ლ. ღეროკ

|

ამხანა I შეფობენ (103
 | + 113 წ.)

მ — ნ. პირდატ I (113 + 129) ფარსმან ქველი (113 +

122). მიწდატი ირ-
 თავს სპარსეთის შე-
 ფის ნათესავს, ფარს-
 მან ქველი არმაველი
 სომეხთ შეფის
 არტაშეს III-ს ქაღს.
 მტრადუნ ერთმანეთს:
 ზირველს შემწეობას
 აძლევენ სპარსნი, შე-
 ლრეს სომეხნი. ბრძო-
 ლა ბუმბეკანთა. სპარ-
 სნი იჭყრენ ქართლს,
 რომელსაც აძლევენ
 მიწდატს და ფარსმა-
 ნის ნაწილს თვით ი-
 ჭყრენ და არმავში
 სტაეებენ ერისთავს.
 სომეხნი ბერძნები-
 თურთ ებრძვიან სპარ-

რსთა და ქართველთა.
მათ მიერისკს მე-
გრესნიცა იბრძვიან
სპარსნი და ქართველ-
ნი, მოიკვდნენ მიწ-
დაც და ცოცხთავი
სპარსეთისა.

დ. ადამ. (132 + 146).

მ. ფარსმან. III (146 +
182)

პ. ამხასპ. II (182 + 186).

— ლ ... რომელსაც
ირთავს სომეხთა მეფე
ამხასპის დროს ბრძო-
ლა ქართველებისა ო-
სტრთან. — ამხასპა სა-
სიათით მოსისხდე
მოსწევეტს მრავალთა
წარჩინებულთა: მტერ
ექმის სომეხთა და მე-
იუვარა სპარსნი. ამ-
ხასპს განუდგებიან
ხუთნი დასავლეთის
ეროსთავნი: ორნი ეგ-
ჩისისა: ერთი ოძრ-
სისა, ერთი კლანკე-
თისა, ერთი წუნდისა
და სომეხთა მეფეს გა-
მოსთხოვენ თავის მე-
ფედ იმას შვილს ამ-
ხასპის დისწულს რე-

ვი, რომელიც დაიჭურს
ტახტს შემდეგ ამხა-
სპის მოკვლის ბრძო-
ლაში.

Д. რევი ქ. სომხეთ მეფისა (186 + 213), და ირთავს ცო-
ლად იუნიქით ღლღოთუთის ქაღს სუველიანს. რომელსაც
შემოაქვს გერბი აფროდოტი. რევი ამოჭკვეთს ქართლში
წამათა კვლავს, რომელსა იგი აძისსა უწინარეს და ში-
რულ გერბთა შიშარტ შესწირვიდეს მსხვერპლად და აწე-
სებს ცხვრისა და ზრახისა შესწირვას.

Е. შახე (213 + 231)

Ф. ბაქურ I (231 + 246, 515—530 XI-го цикла).

Г. შირდაბ II (246 + 262—530 XI цикла, 14-ой
XII-го)

Н. ანუბურ, უკ ნასენ დი არშაკიდი (262^წ + 265), აშენებს
ციხე-ქალაქს უჯარმისას; შემწეობას აძლევს სომხეთ მე-
ფეს კოსტარს სპარსეთის მეფის ასუ შირვან სასანისას
წინააღმდეგ; სასანისას სძლევენ, შედიან სპარსეთში და
სტეფენვენ სპარსთა.

აბმუშრა ქალი, რომელსაც ირთავს შირანნი.

1. შირიან: შირველი სასანიდი ასუ ხოსროისანი (263 + 342),
სპარსეთის მეფის ვახრეს შვილი, ქართველთ ერისთავ-
თაგან მეფულ გამოთხოვილი მეფობს ქართლში, სომ-
ხეთში, რანში, ჭაქეთში, მოვავანში და ეგრეთსი. აბეშუ-
რის სიკვდილის შემდეგ ირთავს უდიდთაღრის ქაღს ნა-
ნას შონტით; ებრძვის ხაზართა დარეზანდის მხარეს.
სომხის მეფის კოსტარს შვიდი თირდატ, რომელიც
იხლებოდა საბერძნეთში, ბერძენთ ჯარის შემწეობით

განდევნის სომხთიდგან მირიანის ჯარს და ერისთავებს და დაიჭერს თავის სამევიდრო სამეფოს. მირიანი სწარსეთიდგან შოიჭუკს მხედრობით თავის ნათესავს ფეოდალს, რომელსაც რთავს თავის ქაღს და აწესებს ერისთავად ორივე შტოკრის მხარეში ხუნანთ ბარდავამდე და ებრძვის თირდატს. იმპერატორი ამოუვრებს მირიანს და თირდატს, რომელიც თავის ქაღს სალომეს რთავს მირიანის შვილს რევი და უჩინს «საზღვრებს ესრეთ: რომელთა ქვეყანათა მდინარენი დიან სამხრით, მიერთვიან რახს, ესე ქვეყანანი თირდატის კერძად დაყარნა და რომლისა ქვეყანისა მდინარენი სრდილოთ დიან და მიერთვიან შტოვარსა მირიანის კერძად დაყარნა.» მირიანი რევი ამღეკს საუფლის წულად გახეთს და კუხეთს და აშუარებს უჯარმოს

მირიანის დროს შემოდის მცხეთაში წმინდა ნინო და 331 წ. ნათელს-სცემს ქართლის მცხოვრებთა ეპისკოპოსის იოანესა და ესტატე ანტიოქელი პატრიარქის ხელით და სხვათა საბერძნეთით მოსულთ მღვდელთა და საქართველოს ეკლესიის ანტიოქიის სპატრიარქოს სამწყსოდ შეირიცხება. ნინო და ეპისკოპოსი იოანე სახარების გასავრცელებლად გაუღებ წარბასს, მაგრამ მთიულნი ქართლელნი, თხოენნი და კუდამურედნი უარყოფენ ნათლის ღებას. ნინო გაემგზავრება რახისკენ ფეოდალის მოსაქცევად: კუხეთის დაბაში მასთან ბუდეში შემოიკრიბება კახეთით ერი მრავლი და მიიღებს იმის ქადაგებას. იქ მიაცვლებს და იქვე დასაფლავდება. ნინოს აღსრულების დროს ქართლის ცხ. მთიანეთის დასახლებით-გან სოფლისა 5838 ანუ ამაღლებითგან ქრისტიანთა 3338

წ. შის ცხოვრებაშივე იწეობა და სრულდება ეკლესიაში
 შიდა სვეტზე აღმართული მცხეთის „სამეფო სამოთხე-
 ში“; იწეობა საბერძნეთით მოსულთ ხუროთ მოძღვარ-
 თაგან ერთშეთში და „მანგლისში. ნინას სიკვდილის შემ-
 დეგ, ქართ-ცხ. თქმით, კითარ განამტკიცა მიწიან შე-
 ფემან უოკვლი ქართლი და ჭერეთი საწმენოებსა ზე-
 და სამებისა ერთ ანსებისა, კვისარმან კოსტანტინე გა-
 მოუგზავნა ნიჭითა დიდითა მიწიანს რომელი ჭევა მძე-
 ვლად შე მიწიანისა ბაქარ. მაშინ შეფემან მიწიან გან-
 სრულა ეკლესია სავისკოპოსო და აღსრულა და დაკარ-
 და ზემოსა ეკლესიასა საშუალოსა სვეტსა, სამხრით გე-
 რძა და მას სვეტსა შინა ანს საწილი დეოივ აღმართუ-
 ბულისა სვეტისა“.

1. მიწიანი

2. ბაქარ 1 (342 + 364). — რევი,

№...

<p>ამას მოჭედავს ქრისტეს სვეტზე უმრავლესნი კავკასიანი და თერო- ამის ერთურთ. რომე- ლსაც შეადგენდა აღმო- საუღეთი მსარე ბერდუ- ჟის შიანა ბარდავამდის. ბაქარ ასრულეს სამო- ვროს, ამსებზე წაღების ეკლესიას. გადმოჭედავს თერო-ნი რანადგან სა- მშივიდეს, სვეტის მდ. ნარადგან ანსების</p>	<p>ქმარი სამხეთის შეფისა თირდატ ქალისა სალომესი, ცხოვრების უკარ- მას და მთელბე- ლობს კახეთს და კურეთს.</p> <p>მიწილათი (393 + 405).</p> <p>ამას ქართლის წა- რისებულნი კარაზ ბაკურის შემდეგ დასვენ შეფედ.</p>	<p>ცოლი თერო- შისა, რომე- ლიც იყო სპარსე- თის შე- ფის შო- მოძავა- ლი და რომე- ლიც მი- რიანს</p>
---	---	---

თავამდე; რომელ არს ტარსი და აბოცი თავის ქმისწულს აღეკის ერისთაობას კუსეთისას და საცხოვრებლად უნიშნავს რუსთავს (უწინ ბოლტან ქალაქი).

კვდებს ეპისკ. იობ და იმის ადგილს იჭყის ელია. თირდატი მოხარჯვას სპარსებისა.

№... შირველი ცოლი ვარაზ-ბაკურისა.

დაედგანს ერისთავად რანისა ხუნანით ბარდავამდე.

№... ქალი.

№ : მეორე ცოლი არაზ-ბაკურისა.

3. მირღატ (364 + 379),

აშენებს ეკლესიებს თუხარისის ციხეში, ერუშეთში და წუნდაში. იაკობ ეპისკოპოსის სიკვდილის შემდეგ ვადება სომეხი იობ, დიაკონი კათალიკოსის ნესესისა.

4. ვარაზ-ბაკურ ანუ ბაჰარ II

(379 + 393). ამის დროს ბეჰმენი და სპარსნი იბრძვიან და თეოდოსი მტარი, მოშიში, რომ ქართველნი სპარსებს არ მიუდგენენ, ვარაზ ბაკურს გამოსთხოვს მძევლებს. სპარსნი ახსრებენ ჯერ სომხეთს, შემდეგ ქართლს, სადაც სპარსის

ერისთავი აშენებს ტფი-
ლისს. სპარსნი მოკლევან
ქართლს, რანს, და მოუკაასს.
კლარჯხნი განუდგებიან ვარა-
სტაკურს და შიკრთვიას ბე-
რძეებს, რომელნიც დაიჭე-
რეს მთელ კლარჯეთს სღვი-
დგან არსიანამდე.

6. ვარსკან IV — 7. შირდატ IV — თირდატ — შურვანოს

(405 + 408).
აშენებს ბოლ-
ნისის ეკლე-
სიას; ელას
ენისყო შოსის
შემდეგ ვაღ-
ბა სვიმონ;
ბერძნების შე-
შეუობით გა-
ნუდგება სპა-
რსის.

(408 + 410)
მტრობს ბერძნე-
საჲ, რომელთაცან
ეძიებს ქართლის
საკუთრებას კლარ-
ჯეთს, და სსპარ-
სებსაც. სპარსნი
სძლევენ შირდატს,
იჭერენ ქართლს
და რუენიან ეკლე-
სიებს, რომლებ-
შიაც ტეცხლის-
მსახურნი ტეცხლს
აღაგუნებენ.

(წმ. ვიტრე,
შეკვლად გა-
გზავნილი
თეოდოსი
იმპერატორ-
თან: იე-
რუსალიმში
მონასრონათ
შედგება;
აშენებს იქ
მონასტერს
და პალატის-
ტინის ეპი-
სკოპოსო-
საში

8. არჩილ I (410 + 434) ირ-
თავს იმპერ. იოვანის ნათე-
საკს მარამს; აშენებს ეკლე-
სიას სტეფან-წმინდისას არა-
გვის ჰირსე მცხეთაში. გან-
დევნის ქართლიდან ტეცხ-
ლის მსახურთა და ბერძნების
შეშეუობით ებრძვის სპარ-
სებს; ბერდუჯის მდინარესე

სძლეეს სპარსს ჩანისა და
 მოკაჲანის ერისთავს ბარსა-
 ბოდს: შემდეგ შემოეგრძება
 ბარსაბოდს, რომლის ქალს
 საგდუხტს რთავს თავის
 შვილს შირდატს. საგდუხტი
 უარ-ჭეოებს ცეცხლ-თაყვანს.
 ინათლებს და ასეუებს სიონს
 სამშვილდეში საგდუხტი ზო-
 რგმნინებს სასარკას ქართუ-
 ლად.

აჩილის დროს ისოცეობან
 სამნი ეპისკოპოსნი: კოანე,
 გრიგოლ და პასილი. ეპის-
 კოპოსათ უდება სპარსი მო-
 ბიდან, რომელიც მოგვად აღ-
 მოხნდება და ფარულად სწერს
 საცთურ წიგნებს; ამ წიგნებს
 შემდეგ სწავს ეპისკ. მიქელ.

9. მირაბტ V, აჩილ 1-ს შვილი (434 + 446)

10. ვახტანგ მოკბასლანი — ხვარანძე - მირანლუხტ

(446 + 499)

ებრძვის ოსებს, სპარსებს
 და ბერძნებს, შემდეგ შემოეგრძება
 სპარსეთის მეფესაც, ბერძნების
 კეისარსაც, რომლის ქალს ეფი-
 ნეს ირთავს ცოლად და კეისარი
 მზითვად უბრუნებს ვახტანგს ქა-
 რთლის სამხლვარს — თუხარისის
 ციხეს, მთელ კლარჯეთს ზღვიდ-
 გან აჩიანამდე და ლადოს მთამ.

ცოლი სო- ცოლი
 მსითის ვა- სპარსეთის-
 ტიანშის შიფისა.
 ბაგურისა.

დე. აგრეთვე ჩვეყანას ეგრისის
წყალსა და კლისურს შუა; დანაშ-
თენი აფხაზეთი რჩება ბერძნებს
(ქ. ნ. 132)

ვანტანგის პირველი ცოლის
მამის სპარსეთის მეფის შემკვი-
დრე. უკმაყოფილი ვანტანგის და-
გავშირებით ბერძნებთა, გაემსედ-
რება ქართლზე, იორზე სძლევეს
ვანტანგს, რომელიც ისრით დაი-
ჭრება და მოკვდება. სიკვდილის
დროს თავის სამეფოს უნაწილებს
შვილებს (ქ. ნ. 144).

ვანტანგის დროს პირველ ბრ-
ძოლასში სპარსებთან ციცხლის მსა-
ხურთ სეფით იწამება სპარსი რა-
უჯენი ქრისტიანე ქმნილი, მამა-
მძუტე ვანტანგის პირველის ცო-
ლისა; დაიდება საფუძველი თბი-
ლისისა, დაუმდებს საკათალიკო-
სა და 12 საეპისკოპოსო გაჭე-
დრა; შენდება სვეტი ცხოველი
მცხეთაში (დიდი ეკლ.) და ეკლეს-
სიები ნინო წმინდისა ჭყრუშისა,
ნიქორისა, რაფაელისა უფარმას,
საძი ეკლესია და მონასტერი არ-
ტანუჯში, «საბერძნეთის მონასტ-
რებისა»; კათალიკოსად სვეტი-
ცხოველში ჯდება პეტრე, ეპის-
კოპოსად სამთავროში სამეკლესი:
ორნივე და აგრეთვე სხვანი ეპის-
კოპოსნი იკურთხნენ ანტიოქიაში.

11. დაჩი (499 + 514) — ლემონ ჰ მირდაბ №...

<p>ათაგებს თბილისის სლუდეს და იქ, მამის ანდერძით გადააქვს სა- შუიელ ტახტი; კახე- სეთის მთიულთ მოი- წვეკვს ქრისტ. სარწმ. მისაღებად, მაგრამ ნოჰაჰატელნი უარს ყოფენ და განდგებიან; † ჰეტრე გათაღიგოსი და იმის აგილს იჭერს საშოკლი.</p>	<p>ნაშობი კეისრის ქა- ლისაგან, ჰჟლობენ ფარვანით ტასის-გარა- მდე და სპერის სლ- ვამდე, იწოდებიან ერ- ისთავთ მთაგრებად და მოაწილეებენ დაჩის; † ლემონ და რჩება მიჩ- დატ, რომელიც აშუ- ნებს ეკლესიას წვა- რდესთავისას ჯავახეთ- ში.</p>	<p>ცოლი გუ- რამ ბაგრა- ტიანისა, რომელიც იელ წინა- ჰარი გურამ გურატჰაღა- ტისა (575 † 600).</p>
--	--	---

12. ბაჰურ II (514 + 528).

13. ფარსმან V №...

(528 + 542) სპარსნი
 ალხრებენ ქართლს; ბე-
 რძენნი გართულნი არ-
 იან და შემწეობას ვერ
 აძლევენ ფარსმანს;
 სპარსნი ფარსმანის
 ხვეწნით სელ-უხლებ-
 ლად სტოებენ ეკლე-
 სიებს, და «მიეწიდეგან,
 იტყვის ქ-ცხ., შვილ-
 ნი დაჩისანი მსახურე-
 ბენ სპარსთა, შვილნი
 მირდატისნი დადგრეს
 მოაწილეებსა ბერძენ-
 თასა;» † კათაღ. საშო-
 კლ. ჯდება თავიგეჩაგ;

† თაკოფისაჲ, ჳდება |
ჩირმაჲ.

14. ჳარსმან VI (542 + 557)

† კათალ. ჩირმაჲ, ჳდება საბა.
აქედგან არღარა მოიუგანესდეს კა-
თალიკოსისა საბრძნითით, არამედ
იუსტინიანე კეისრის ნებართვით.
დასხდებოდეს ქართველი წარჩინე-
ბუთა ნათესავნი; † საბა, ჳდება
ეკლავიოს, რომლის დროს შემო-
დიან ქართლში ათ-ცამეტი სირი-
ელი მამანი, იმათგანნი ისე წილ-
ქელი მოიუგანს ქრისტეს სჯულ-
სე ჩრდილო ქართლის მთიულთა.
და აბიბოს ნეკრესელი იწამება ცე-
ცხლის-მისხუროთაგან- ფარსმანი შე-
მწიკობას მისცემს იუსტინიანეს და-
საპურობად ტასკუნთა ნათესავისა
გერძთა ოკსეთისათა, საზღვარსა
ავაზგაისასა (მამცხ. 39); იუს-
ტინიანე აფხაზთ მოაქრისტიანებს
და აფხაზეთში აშენებს ღვთის-მშო-
ბლის ეკლესიას ბიჭვინტისას.

15. ბაკურ III (557 + 570) - ამის დროს

† ეკლავიოს, ჳდება მაკარი, † მა-
კარი და ჳდება სვიმონ.

ამის დროსვე ქ-ცხ. თქმით, შა-
ტიანში სომხთისა ძე არშუშისა
კასქენ ცეცხლის თაყვანის-მცემელი
გახდება და თავის ხელით აწამებს
თავის ცოლს კარდან სომეხთ სპა-
სპეტის ქალს შუმანიკს, რომელიც

დასაფლავდება წურთავში. ბაკური დაიჭერს და მოჭკლავს ვასქენს (ქცხ. 160, მამცხ. 60—65). სომხური ისტორიის კარდმოცემით შუშანავის სიკვდილი მოხდა 458 წ. კატანგის დროს.

ბაკური სტაქებს მცირე წლ. შვილებს: ესენი შეიხიწნებიან კახეთის მთიულეთში; მირდატის შთამომავანნი კლარჯეთის კლდეში. დანაშთენი ქართლი, სომხეთი და კასპურკანა უჭირავთ სპარსებს, რომელნიც ბერძნებს ებრძვიან. სპარსეთის მეფე თავის შვილს ქასრე აშარკუნს დასვამს პარდავში და უმკვიდრებს რანს და მოვაკანს ქასრე ქართლის ერისთავებს შემკვიდრებდას აღუთქვამს. თურქნი შემოვლენ სპარსეთში და ააოხრებენ მას. ამ დროს ქართლის ერისთავნი კეისარს გამოსთხოვენ მეფეს. კეისარი უნიშნავს იმას მეფედ და კურატანდატად მირდატის დის-წულს კლარჯეთისა და ჯავახეთის მთავარს გურამ ბაკრატოვანს.

დიმიტრი ზ. ბაქრაძე.

(გაგრძელება იქნება)

ტენისონიღან.

ძვირფასს სარეცელს, გორღლი ედვარდ
განწირული წევს, ელის სიკვდილსა
და მოგონდა მას დარიგება
განსვენებულთ თავის დედისა.

როცა კვდებოდე, — უთხრა დედამა, —
და აღარ გქონდეს არ სით სიშველი,
ბედნიერს კაცსა განსადე ტანთა
და შენ ჩაიტვი მის ტანოსცემელი.

მაშინ სიკვდილი გელაჩას გიზავს. —
და აქ იმედი გორღულს მიეცა,
მან ბედნიერის კაცის საძებრათ
მუისვე სასტიკი ბრძანება გასცა.

ამა გორღლის ბრძანებაზედა
ვლიან, ბედნიერს კაცს დაძებენ,
მაგრამ მთლათ დედა-მიწის ზურგზედა
ვერსად ბედნიერ კაცს ვერ ჭბოკებენ.

ბოლოს ბევრი ხნის ძეხვის უკანა,
ერთი იზოვეს ძლივს ბედნიერი,
მაგრამ ამ ყოველად ბედნიერს კაცსა
სრულად არ ჭქონდა ტანთ ჩასაცემელი.

ივერიის მკურნალმისტი.

(,ივერია 1882 წ. №№ VII ჭ VIII, შინაური მიმოხილვა, გვ. 178—190).

ხალხის ეკონომიური ცხოვრება, თავის ისტორიულ მდგომარეობაში, ემორჩილება მკვიდრს და შტეიტე კანონს. ეს კანონი თსოულობს განვითარებას, ეკონომიური ცხოვრების ფართო და ვრცელს სამიწობელის შესაბამად ახალ მოთხოვნილებათა, საჭიროებათა, რომელნიც იბადებიან ცხოვრებაში. ხალხის ცხოვრების საზოგადო. პრაგრესიულ მიმდინარეობას ნაბიჯ-ნაბიჯ თან მისდევს ეკონომიური განვითარება. თვით ეკონომიური ცხოვრება ხალხისა ერთი შტოა საზოგადო. სოციალური ცხოვრებისა და ამ უქანსკნელთან ორჯანით უფლად შეკავშირებული, გადამხული. ასეთი შესხედულობა სუფევს ესლა მეცნიერებაში, თუმცა წინად, მაგ., ძველ ქვეყანაში, როგორც ეკონომიურ სწავლას, ისე ეკონომიურ ცხოვრებას, კერძო, ოჯახური ხასიათი ჰქონდა. ძველმა ფილოსოფოსებმა არ იცოდნენ ნამდვილი შინაარსი ეკონომიური სწავლისა. მხოლოდ ახლმა მეცნიერებამ გამოიკვლია ის ჭეშმარიტება, რომელიც ჩვენ ვუჩვენეთ. ამ ჭეშმარიტებას გვიმტ-

ვიცხვებ ისტორიას ეკონომიური მეცნიერებისა, რომელიც, (ისტორიას), მეორეს მხრით, დასაბუთებს, რომ ხალხის ცხოვრებაში არსებობენ სხვა-და-სხვა დროს მანვადნი ეკონომიურნი მიმართულებანი, ერთს დროს უფლებს ეკუთვნის ერთს რომელიმე სისტემას, მეორე დროს — მეორე სისტემას და სხ. ამ მოკლეხანს ვსჯდებით ანა თუ მანტო ცხოვრებაში, ანამედ თვით მეცნიერებაში, ეკონომიურ სწავლაში. ამ ზღუდეშიც თეორიას წინაუბღვის ცხოვრება, აზროვნებას — სინამდვილე. როგორც ეკონომიური ცხოვრება ხალხისა, ეგრეთვე აწინდელი ეკონომიური მიმართულება თეორიათული სწავლისა დასადა შედეგ იმისა, რომელსაც გამოიცვალენ, მათისუენ უწინდელი სისტემები, რომელთაც ესა მანტო ისტორიული მნაშენელობა აქვსთ. გამარკვეული, ცხოვრებაში აღიარებული და განხორციელებული სისტემა თითქმის ყველა ხალხის ცხოვრებაში მდინაოვება. ეკონომიურ მეცნიერებაში იცის სისტემა რომაელების ბერძნებისა, სპარსელებისა ინდოეთელებისა: ევროპაში ვხვდებით მერკატლიზმს, ვოლბერტიზმს, ფისიოკრატების სწავლას და სხ. ყოველ სისტემას თავის დროებითი მნიშენელობა აქვს. იგი იცვლება შესაფერად ცხოვრებისა, უტოვებს სამთელთბელას თავის მიუცილებელს შემკვიდრის. — ეკონომიურ ცხოვრების სახორგადო განწყობილებას თავი რომ დაწინებოთ და ავიღოთ კერძო ეკონომიური მოკლეხანა, მაგ., მიწის მთლობელობა; საკუთრება, აქაც ყველა ხალხის ცხოვრება გვიჩვენებს განსაზღვრულს სისტემას, ასეთს თუ ისეთს მიწის საკუთრების და მთლობელობის აგებულებას ძველ გერმანაელებს ანა ჭკონდათ მიწა განსაკუთრებული, მათ ან იცადნენ — რა არის მიწის საკუთრება. ყოველ წლივ უფროსნი რჯახს უნიშნავდნენ საკმაოდ მიწას, რომელიც რჯახს მეორე წლობით ჩამოერთმეოდა. ინდოეთში;

როგორც გვიამბობს ნაბურთი, მთელი მიწა ხელშეწყობის საკუთრებას შეადგენდა. უწინდელ საქართველოში, საკუთრება დაწესდა შექმდეგ, როდესაც დაარსდა სახელმწიფო. ჩვენ მაგალითების მოყვანას არ გამოუდგებით და გავიმოხრებთ მხოლოდ იმ აზრს, რომ თითქმის ყველა ხალხს აქვს საკუთარი, განსაზღვრული სასტუმარ მიწის მფლობელობისა, საკუთრებისა -

ეკონომიურ ცხოვრებას რომ თავი დავანებოთ და ხალხის საზოგადო ცხოვრება გავშინჯოთ. ამ ზღუდეშიც ვხედავთ იმ განვითარების კანონს, რომელიც არსებობს ეკონომიურ ცხოვრებაში. ხალხის სოციალური ცხოვრება შედგება სხვა-და-სხვა ხანებიდგან, პერიოდებიდგან. თვით სოციალური პროგრესი, სხვათა-შორის, წარმოადგენს ერთი ხანიდგან გადასვლას მეორეში. მეორედგან — მესამეში და სხ ხალხს ცხოვრებას შეიცავს, შავ, სამართლიან ხანას, სამწყევსონ და ხს იმ დროიდან, როდესაც ხალხი ესახლება ერთი ადგილას. ბინას იხენს, მიწის მუშაობას ხელს ჰკიდებს, იწყობა კულტურული ცხოვრება მაგრამ, როგორც ითხავს ეკონომიური განვითარების კანონი კერძოდ და სოციალური პროგრესი საზოგადოდ, ხალხის ცხოვრება როდი ხერდება მიწის მუშაობაზე. „მიწა და გუთანია“ არიან მხოლოდ პირველ დაწყებითი ფაქტორები ეკონომიური ცხოვრებისა, ისეთი, როგორც ნადარბა, მწყევსობა და თუშვა შექმდეგშიაც საპატრიარქო ადგილი უჭირავთ ცხოვრების მოყვანს, მაგრამ სხვა ფაქტორები გამოდიან სტრუქტურულ და ბეჭდურ ეს უკანასკნელი იკავებენ პირველს ადგილს, უპირატესობას. არც შესაძლებელია, რომ „მიწა და გუთანია“ შეადგენდნენ ყოველთვის და ყოველგან დასაბამს და დასაწყისს ეკონომიური ცხოვრებისა, დასაბამად და დასაწყისათ, პირ-

კელ-დაწიქითი ფაქტორებათ იგინი არიან მსოფლოდ მაშინ, როდესაც თვით საღხის ცხოვრება მარტივია, ხაღხის ეკონომიური საჭიროებანი, მოთხოვნილებანი მცირედნი. ამოღუნად საღხის საზოგადო განვითარება წინ მიდის, იმოღუნად ეს საჭიროებანი, მოთხოვნილებანი ვრცელდებიან, მრავლდებიან, უწინდელ მოთხოვნილებათ ემატებიან სხვანი, ახალნი. ეს ეკონომიური მოღუნა არის სუდევი შემოსესებულის განვითარებისა, რადგანაც ეკონომიურ მოღუნათ მჭიდრო კავშირი აქვს საზოგადო სოციალურ მოძრაობასთან. ჩვენ წინააღმდეგი არა ვართ იმ აზრისა, ვითომ არ შეიძლებაღეს ხელმოკლობით, განსწრაზვით საღხის მარტივ ცხოვრებაში შეტანა ისეთი ეკონომიური მოთხოვნილებებისა, რომელნიც არ შეადგენენ შირ და შირ ნაყოფს მარტივი ცხოვრებასას, ჩვენ ბევრს შეგალითებს ვსუდავთ ეკონომიური პოლიტიკისას. ჩვენ ვამტკიცებთ მხოლოდ იმ აზრს, რომ ეკონომიურ ცხოვრებაში მიწის მუშაობა აანდათან, ნელ-ნელა ჰკარგავს უწინდელს თავის დიდს მნიშვნელობას და საპატივო ნაწილს მთელობელობისას უნებლიედ უთმობს სხვა ეკონომიურ ფაქტორებს, მაგ., ქარხნულ მრეწველობას, ვაჭრობას და სს. ამას ცხადად ამტკიცებს ეკონომიური შეცნოერების ისტორია. არც შესაძლებელი იქნებოდა თვით ეკონომიური პროგრესი, თუ ცხოვრების ბურჯათ, დასაბაძათ და უმთავრესად ვადვიარებთ „მიწას და გუთანს“. ეს პროგრესი ვინაა, ერთ ხასხე განკრება იქნება.

„ივერის“ ეკონომისტს, შინაურ მიმომხიდეველს ჰგონია, რომ ჩვენი საღხის (სხვა საღხისაც) ბედნიერება და სიკეთე დამუარებულნი უნდა ივენენ «მიწის მუშაობაზე». „ვიდევი ვიტყვით (ბძანებს კიდეც ჩვენი ეკონომისტი), რომ ჩვენი მსლ-

ღონე, ჩვენის ცხოვრების და ვინაობის ბურჯი, ჩვენი მკვიდრი და ზრუნავი შემხანკალი, ჩვენი სიკეთე და სიმდიდრე — მიწა და გუთანია... სხვა ყოველივე ფუჭია და წარმავალი... საქმე მიწა და გუთანია («ივერია» 1882 წ. №№ VII და VIII, გვ. 179). როდესაც ეკონომისტი თავი მაწონებით და დაჯიქებით ამონს ამ სიტყვებს, მას არ მოჰყავს არავითარმე სასუთი, ეკონომიური მოსახრება ტყისის დასამტკიცებლად, თუმცა სასუთი და მოსახრება ძლიერ საჭიროა აჩიან. საქმე იმაშია, რომ ეკონომისტს არ ესმის ის სწავლა, ის თეორია, რომელსაც ქადაგებს, მას არ იცის, რომ იგი (სწავლა) დიდობნის საგს-მოკიდებულია და დაობებული. მიმოშინდევს აღბად დავიწყებია, რომ მისი თეორია გაცმა შეიძლება იმდენად მეცნიერების არსებში და არა აწინდელ პოლიტიკურ ეკონომიაში. შორს რომ არ წავიდეთ, ძველ ფილოსოფოსების სწავლას რომ ავნიღდეთ, დავიწყეთ იქიდგან, რომ ისევე ნეტარ-სხენკულის ჭკნის მეოთხეს მინისტრის სიუღლის მიწის მუშაობა მიაჩნდა ძუძუთ, რომლითაც იზრდება სახელმწიფო მიწის მუშაობის შემდეგ ზირუტუთ მოშენება იყო, მასი აჩრათ, მეორე ძუძუ სახელმწიფოსათვის. სიუღლის სწავლა განიმეორეს ფიზიოკრატებმა კენს ჰიჩიი. კენე ბძინებდა ვიდევ, რომ საღხის სიმდიდრეს შეადგენს «წმინდა შემოსავალი» მიწისა და სხვა კი არაფერი. აქ საჭიროა შეგნიშნათ, რომ კენის სწავლა იყო უარ-ყოფილად ცალმხრივი მეკანტილური სისტემისა და თიოთხ კეთილშობილი ექიმი-ეკონომისტი არ ასცდა იმ შეცოამას, რომელსაც ებძოდა — ცალმხრივ შეხედულობას საღხის ეკონომიურ ცხოვრებაზე. შემდეგმა ცხოვრებამ გაამტყუგნა როგორც სიუღლის, ისე ფიზიოკრატების სწავლა. საფრანგეთის ეკონომიურ ცხოვრებაში, მიწა-ტუიხის გარდა, დიდი მნიშვნელობა მიე-

და სხვა ეკონომიურ ფაქტორებსაც. ამ ფაქტორებსაც ასწარსვსე გამოხედვით საფრ. სკოლაში რეკორდს ჩვენ შეიძლება უცოდინებამ, არა თუ დაჭკარვა რამე, არამედ დიდად ისარგებლას; მიწა უკუთხს გვერდით მოუდგენს ახალნი ფაქტორები; მათ შეეკავშირება: ადარბინა, აყუვა ეკონომიური მდგომარეობა სასულე-მწიფასი, მთელი ხალხისა. რასთვის და რატომ მონდა ეს საუბრადღესო მოვლენა? ხალხის სასოგადო ეკონომიური ცხოვრება შეიძლება სხვა და-სხვა ფაქტორებს, ელემენტებს, რომელთა შორის არსებობს შინაგანი კავშირი, ჭარბინია, მართალია. ბეჭეტი ამ კავშირს. ჭარბინიას რითმში ვერ ვხედავთ, ბეჭეტი ის ივარდება, მაგრამ ადრე თუ გვიან მაინც ჩნდება, ასუფლებულს სხვა და-სხვა ეკონომიურ ფაქტორებსაც, ელემენტებსაც. მიწის შემუშავების განკუთილება რედ-მომქედობის სხვა ეკონომიურ ფაქტორებსაც, აუტორიტეტებს მათ, ამოვეს ძალას; მოერეს მონათ, სხვა ეკონომიურ ფაქტორებსაც (მაგ., რომელიმე შემუშავებითი მრეწველობა) რედ მოქმედება აქვსთ «მიწა-უკუთხსე». მაგალითი შინაგანი კავშირისა, ჭარბინიისა ეკონომიურ ფაქტორებთან შორის შეიძლება შეითხვედეს დასახელებს არა ერთი და რი. ამ ვერ მაგალითებს ეკონომიური სინამდგალო წარმოადგენს მრავალს. რატომთა ეკონომიურებს (მაგ., უ. ბასტიას ეკონომიური ჭარბინიები) ჭეონათ, რომ, რატომც ეკონომიური ფაქტორების შორის, კერძოვე მწარმოებულთა და მომხმარებულთა შორის ხუფევეს ჭარბინია და ეს უგანსკული არის მიწეში, რომ ეკონომიური სიკეთე, ბეჭად თუ ცოტად, სამართლიანად იყოფას, იფინება სასოგადოებაში. შეითხვედეს უცოდინება ის შმაგინი ელემენტი, რომელიც რდესმე გაიმართან ზრუდონის და ბასტიას შორის, ეცოდინება, რასკვირველია, — რომელი მათგანი დარჩა გამოჩვეული რატონი კიდევ ბასტიას იქით მიდიან

და ამტკიცებენ რომ ჭარბობია სუფიკს სხვა და-სსკ სხვაების ეკონომიურ ცხოვრებაში და მთელი კაცობრიობის ეკონომიური ცხოვრება ამეჩებუდა ამ ჭარბობიას. ამ სწავლის თვალთა რომ შევხედოთ ეკონომიურ ფაქტორებს, უნდა დავასკვნათ, რომ ჭარბობია სუფიკს ანა თუ მარტო ერთი ხადის ეკონომიური ცხოვრების ფაქტორების შორის, არამედ ამ უკანასკნელთა და სხვა ხადების ეკონომიურ ფაქტორების შორის. უფლებია, ამ ჭარბობიას ცოტად თუ ბევრად უშლიან ხადის შორის ბაჟი, ტარბი, შროტექტიონიზმი, ასეთი თუ ისეთი მამართლებს ნაციონალური ეკონომიისა და სს. ხეეს ხადის შორის ჭარბობიის განხილვას არ გამოუდგებთ. ხეეს კიდევ ვიტყვით მხოლოდ იმას, რომ ეკონომიურ ფაქტორების შორის არსებობს ჭარბობია. აწინდელი ეკონომიური შროტექტი ეკონომიისა, სხვათა შორის, დაფუძნებულია ამ ჭარბობიის ცხოვრებას განხილვით განხორციელებაზე, მის ხეეს შეწყობასზე. როგორ და რა ხადისად მხარხადებოდა ეს შროტექტი, თუ „მიწა გუთანს“ იქნებოდა მხოლოდობითი ეკონომიური ფაქტორი? და ან რომელი ხადის ცხოვრებაში ვხვდებით ამ შროტექტს, თუ ვა სს. მარტო მიწა-გუთანისათვის მოუკიდნია ხელა? —

შემდეგ იმ ნეტარებისა, რომელიც „მიწა გუთანს“ თან მისდევს, ხეენი ეკონომისტი, რასაკვირველია, დიდს უბედურებას, თითქმის ქვეყნიურ მწუხარებას უქადის იმ ხადის, რომლის წარმომდგენლებსაც მიწა, შემდეგისა მბრ. განწიდული, მარტო-გუთული არა აქვსთ „ივერიის“ ეკონომისტის სიტყვებით, რომელსა უწმაც ეს გერ მოახერხეს, გაქარწუფდა და მტკრად აიგავა. (დიდს ისრაილს*), დიდს საბერძნეთს, დიდს რომს ამითი მარ-

*) „ივერიის“ ეკონომისტს აღბად დავიწყებია, რომ ებრაელებს

ელა პოლო⁴ თუმცა დიდს ისრანუსს, დიდს საბერძნეთს, დიდს რომს სრულყოითად არ მიაღწია პოლო იმ მიზეზით, რომელსაც გვიწოდებს ჩვენ ნეტარ-სსკნებულად ეკონომიური თეორიის მთავარდებელი, თუმცა დიდო უმეტესება იქმნება რომელიმე სალხას იბოლოს დატყმა ახსნას მატრო იმით, რომ მსხვერპლებს, შკატებისაგან, არა ჰქონდათ მიწა მონიერებული,

მაგრამ მას, უსა შენობით, რომ მხოლოდ მიწის განაწილება და მონიერება არ არის ეოკლად გამეორებული მალაშია საღისის კოილ-დღობისათვის, საქმე იმაშია, რომ, მიწა გუონის გარდა ეკონომიურ ცხოვრებაში მოქმედებს, ბრუნავს სხვა ფაქტორებიც და საღისს ბედნიერებისათვის, არა პოლოს მონიერებისათვის, არა ნაკლებად საჭიროა ამ ფაქტორებისაც სამართლიანად განწყობა,

ძველ ქვეყანაში (ავილათ რომი, საბერძნეთი) საღისის ეკონომიური აგებულება, განწყობილება მატრო იმითი კი არ იყო ცხოვრების დამამხრელი, რომ არსებდა (რომში) ესრედ წოდებულ და სისტემა ლატიფუნდიისა (როდესაც ერთს შინს დიდი მამული აქვს და ბევრი ხელცარბელად რჩება), არა — უმთავრესი მიზეზი იყო მიწის შემუშავება მონების ხელით და ვიწრო წოდებელი ხასიათი, მიმართულა ეოკეოგარი მრეწველობისა. ლატიფუნდიას მატრო რიგათ დიდა შინსუნებლობა არა ჰქონია,

უფრო სამართლიანად ჰქონდათ განწყობილი მიწის საკუთრება და მფლობელობა ვიდრემდისინ აწინდელ ევროპიელებს. მათი მიწის საკუთრება და მფლობელობა ბევრით მოგვაგონებს რომაელების „ემპროპრიეტარ უფლებას“. რომოდდა ათის, ე. ი. იუბილიის შემდეგ გამოდევლის თავის მამული უნდა უკანვე მისცემოდა. (წიგ. ლევიტელთა, XXV). ეკონომისტო, არც მანგრე ხელის აღება ვარგა „დაიავნურს“ სწავლაზე. —

თუცა ვი ერთი კლასიკური მწერალი იმასდა: „ლათინურადიმი
 ბოლო მოუღო რომს!“, რასაკვირველია, სემოდ ნაჩვენების გა-
 რდა, სხვა გარემოებანიც იუვენს, მაგრამ ამათსე აქ არას ვი-
 ტყვით. ძველს ქვეყანას რომ თავი დავანებოთ და ასაღი ავი-
 დოთ, მაინც ისევე ჩვენი აზრი მართალი გამოდგება.
 მიწა - მამული საფრანგეთში პატარ - პატარა ნაწილებად
 დაიყო, თათქმის ეველამ, ქალაქის მცხოვრებელმა და
 სოფელელმა, შეიძინა მამულად. თვით ნაპოლეონის სამოქალაქო
 კოდექსმა აღიარა კანონათ ეს მიწა-მამულას დანაწილება, «მეძ-
 ლებისამებრ ყიდვა - გაყიდვა წინააღმდეგ, საფრანგეთისა,
 ინგლისში ვხედავთ ლათინურადის; თვით ინგლისელებს
 «მაიორატო» ამ ლათინურადის დასაცველად არის დადგენილი.
 და ვითომ რომ? სუ თუ «ივერიის» ეკონომისტს ჭგონია, რომ
 ინგლისი «მიწასთან გაწოჭრდა», გაქარწყულდა და მტკნად
 აიგვება», საფრანგეთი ვი სამოთხედ გარდაიქცევა, თუ ვი ვერ
 არ არის გადაქცეული?! ამა ამისთანა აბსურდს როგორ ვუძღუ-
 ნათ ეკონომისტს, მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, ეს აბსურდი
 ლოდიკური დასკვნა იმის სიღრმეში იშვიდა. რუსეთში
 (ბევრს ადგილას) გლეხობას მიწის საკუთრება აქვს. იქ
 ვხედავთ საზოგადო. მწილობელობასაც. უმთავრესი მიზეზი
 ჩვენი ეკონომისტის შეცდომილებისა უნდა მოვძებნოთ იმაში,
 რომ იგი ესარჩლება დაიწყოებულს თეორიას და ეს კიდევ არა-
 თერი—სრულიად ვერ ზომავს სიღრმეს და სიგანეს ამ თეო-
 რიისას. მას რომ ეს სიღრმე და სიგანე გაეზომა, უმტკველია,
 საბუთებსაც მოიყვანდა. თითონ ესეც ეკონომიურ. მეცნიერება-
 ში ბევრი მოაზრებებიან მწერლები, რომლებიც ორ ნაწილად,
 პარტიად განიყოფებიან: ერთი პარტია ამტკიცებს და, რასაკვი-
 რელია, საბუთებიც მოჭყავს, რომ უფრო სასარგებლოა, რომ-

დესაც დიდი მამული შუადგებს კერძო პირობის საკუთრებას, მერე ნაჭრის ალიანებს სულ წინააღმდეგ სწავლას — მიწა რომ წერილ-წერილ ნაწილად იყოს ხალხშია, უფრო კარგი იქნება. ჩვენ მხოლოდ იმას ვიტყვით, რომ კითხვის ასახსნელად საჭიროა ჯერ იმის განმარტება — როგორი იყო იურიდიკული აგებულება მიწის ხალხის ცხოვრებაში; მერე შეიძლება შეითხველს ვუწინასწარმეტყველოთ, რომ მართლ ამ გვარა საკუთრების აგებულება გადაჭრით ვერა დსნის ეკონომიურ პრობლემას. რადგანაც ეკონომიურ ცხოვრებაში მოქმედებენ სსკა ფაქტორებიც. იგინიც უნდა ვანიწყონ წესიერად, სამართლიანად. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება დამუარდეს სანატრელი ეკონომიური წუობილება.

ჩვენ ვამბობთ. თქვენ მხოლოდ მაშინ დაწმუნდებით, რომ ჩვენ დროს ფიზიოკრატიის სწავლა აღარ გამოადგება და, სულ ცოტა, ნაწარ-ქეჩიანობს ის, რომელიც მას ერთავე სკლებით ეჭიდება...

მიწის და გუთნის შემდეგ ეკონომისტი სჯის ვაჭრობასე, საასობის სიმდიდრესე. სამწუხაროდ, აქ ეკონომისტის ანკუბი დაუღაცებენი, არეულ დაჩეუენი ანის. იგი არა დსნის — რა არის ვაჭრობა, რა არის სიმდიდრე. აქ შეითხველი ვერაფერს გაიგებს, რაც უნდა ენადოს, ვერ გაარკვევს — რომელ სკოლას ეკუთვნის «ავერიის» ეკონომისტი.

არც ერთი ტერმინი, არც ერთი ცნება ეკონომიური მას განსაზღვრული არა აქვს. მაგ., ეკონომისტის რომ შეესწავლა — რას ნიშნავს ცნება «სიმდიდრე», მას რომ ესმოდეს ამ ცნების ისტორიული თავ-გადასაყადი და აწინდელი ელემენტები «სიმდიდრისა», ეკონომისტი რომ იცოდეს ბუნება ვაჭრობასა, რომ იცოდეს — რა არის შინაგანი ვაჭრობა, რას ნიშნავს ხალხთა

შორის ვაჭრობა და სხ. აბა ამას ხომ აღარ იტყვოდა: „ვაჭრობა, რასაკვირველია, საჭიროა ერის ცხოვრებისათვის — იმოდუნად, რომ აღიქმას ოგი ეზიდება საქონელს*“) იქიდან, საცა შეტია, იქ, საცა უჭირთ და ამ ვზით შველის სიმდიდრის მოფენას და მორიგებას ყოველგან; ხოლო ვაჭრობა, წესიერადაც გაწეობილი, ამის შეტს სამსახურს ვერ გაუწევს ადამიანსა, აბა შეტი სამსახური რაღა საჭიროა, თუ ვი ვაჭრობა „შველის სიმდიდრის მოფენას და მორიგებას ყოველგან“. ჩვენი ხალხიც ამ სიმდიდრის მოფენას და მორიგებას ეჯტვის; აღიანდ ვი ისე იყოს, როგორც ეკონომისტი გვაუწევს აბ ვინ არ იცის — რომ აღენი სიმდიდრე მოფენეს და მორიგეს ინტელისულებმა ინდოეთში! და თქვენ, უგუნურნო ეკვიტებნო და უგუნურესო არაბი, რისთვის აჯანუდით, რათ არ შეასმინეთ „ივერიის“ ეკონომიურნი ჭეშმარიტება, რომ ეკონომიის ვაჭრები მორიგებდნენ თქვენ სამშობლოში სიმდიდრეს!? —

რადგანაც ისტორიას და ჩვენთა მამა-მამათა მხსობას და თუ განწირვას ეს რაი სკირფასი ეხმი (ისევე მაწა და ეჭითანი!) ჩვენთვის შეურჩენია, რადგანაც სავალიტიუო და სავკონომიო ყოფა-ცხოვრება ამ რაის საჯნით სუფდგმულებს (განა მარტო ამ რაი საჯნით?), ამიტომაც ყოველი წარმატება, ყოველი წინ წადგმული ბივი ამ რა საჯნის მიმართ, ჩვენთვის

*) სჩანს, „ივერიის“ ეკონომისტს „საქონელი“ და „სიმდიდრე“ ერთი და იგივე ცნებათ მიუღია. თუ მას სიტყვა „საქონელი“ მაჩნია როგორც ნივთიერი ნაწარმოები, მაშინ მომხრეებსაც იპოვნის, მაგრამ ისეთ მომხრეებს, რომელთაც ეხლა მნიშვნელობა არა აქვთ იმ ცნების განმარტების შესახებ, რომელზედაც ვლაპარაკობთ. —

დიდის უურადლებას დიქსი უნდა იყოს. უკვე აღია, რომ დიდის უურადლების დიქსი უნდა იყოს, მაგრამ დიდი შეცდომილება იქნება ჩვენის მხრით, თუ ჩვენ დიდს უურადლებასაც არ მივაქცევთ ეგრეთვე სხვა ეკონომიურ ფაქტორებსაც. უკანასკნელნი მაქმედობდნენ ჩვენ წარსულს ცხოვრებაში; იცანი გვერდით უდგნენ მიწა-გუთანს, მასთან ქტონდათ კავშირია, შეერთებული ძალით მაქცევდათ მოძრაობაში მთელი ორგანიზული აკოზულობა ჩვენი ეკონომიურა ცხოვრებისა, წესიერად განწყობა მათი მეტად სწიწრთა, არა ნაკლებ მიწა-გუთნისა.» და „იეგერიის“ ეკონომისტს ვადადება

რომელიც ითხოვს, — მიწა-გუთნის გარდა, სხვა ეკონომიური ფაქტორების აღარქმენებას და ბევრჯერ იმ გზით, რომელიც დროებით თვით ხაჯხის კეთილდღეობის აზინებს. ამ საარა ზანნი მთაქვს, მაგ., პრაქტიციონიზმს დიდს ბაჟს, რომელსაც ედება საქმელს, განსხვიდველად წამოღებულ უკნო ადგილას და სს., მაგრამ ეს დროებითი დანაშაულობაა. ადვილად შესანდობელია, რადგანაც ამას კეთილი და სისარტებლა მიზანი უქვეს წინ. ჩვენ იმას არ ვაშბობთ, ვითომ ყველა ეკონომიურა ფაქტორის შექმნა და აღარქმენება შეუძლებელს ხაჯხის ცხოვრებაში, არა — ამის წინააღმდეგს აშბობს თორია და სინამდვილეც იქმნება კიდევ, ჩვენში, სხვა და სხვა გარემოებათა და მიზნებთა შეახებით. უბრატესობა უნდა დაჩხეს „მიწა-გუთანს“, მაგრამ მარტო უბრატესობა და ეს ხომ არ რიცხავს სხვა ეკონომიურ ფაქტორებს, მათ აღარქმენებას ხომ არა სთვლის შეუძლებლად. რუსეთში უბრატესობა ეგუთვნის ერთს ეკონომიურ ფაქტორს — მიწა-გუთანს, მაგრამ რა? იქ შეუხერხებელიც ცდილობენ სხვა ფაქტორების აღარქმენებას, ცდილობენ და კიდევ აკოთებენ სა-

ქმეს. ჩვეუნი კი ჩვენთვის სხვა რამე რისთვის არის საჭირო, თუ კი ღმერთმა «მისა გუთანი» შეგვარჩინა. სენა-თესვა, ღამის-მუნჩეობა — ჯერ ამასე უკეთ არ მიღის ჩვენი ეკონომიური იდეალი!

6. 6-0

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. Some words like 'სენა-თესვა' and 'ღამის-მუნჩეობა' are faintly visible.]

განცხადებანი.

„იმედისა“, „იურიდიკული მიმოხილვისა“ და „დროებისა.“

1883 წელში.

ყოველ-თვიური სალიტერატურო და საპოლიტიკო.
ჟურნალი.

„იმედი“

გამოვა იმავე სივრცით, ჰროგრაფიით და შიშართულებით. რე-
გორც აქამდის გამოდიოდა, დახმარებით უ.უ. ანტ. ნიკ. ფურ-
ცელაძისა, დიმ. ზაქ. ბაქრაძისა, ნიკ. თევდ. ხიზანოვისა,
დავ. ანდრ. აბღუმელიშვილისა, სტ. თევდ. კრელაშვილი-
სა, დავ. ივ. დათოშვილისა, სოფერ. ზაქ. მგალობლიშვი-
ლისა. ნიკ. ვას მთვარელოვისა, კონსტ. დავ. მაჭავარი-
ნისა, კონისა, (შსვედონიმა) პარდაკანისა (შსვედონიმა)
და სხ. ხანდისხან მკითხველები იბოვიან ჟურნალში თ. აკაკი
რასტ. წერეთლის პოეტურ ნაწარმოებებსაც.

იმისთვის, რომ ჟურნალი გახდეს საინტერესო ადგილ-
ბრივი სამღვედლოებისათვისაც. რომელიც მოკლებულია საკუ-
თარს ბეჭდვის ორგანს, სხვათა შორის დაბეჭდებიან ხოლმე
მათში სტატიებიც შესახებ წარსულის და ახლახდელის მდგო-
მარებისა საქართველოს ეკლესიისა საზოგადოთ და სამღვე-
დლოებისა კერძოთ. უმთავრესი ჟურნალეზა ვი მიქცეულია იქნება
ეკონომიური. პოლიტიკური და იურიდიკული კითხვების
შემუშავებაზედ.

ფასი რჩება წინანდელიუ — წელიწადში 8 მ., ნახევარის წლით 4 მ. 50 კ., სამი თვით 2 მ. 50 კ. და ცალკე ნომერი 1 მ.

ხელის-მოწერა შიილება: თბილისში — მხოლოდ რედაქციასი, რომელიც იმუშავებს ანდრეევსკის ქუჩაზედ, № 14-ში; ქუთაისში — უ. უ. კილაძეების წიგნის მაღაზიასი; გორში — მომხმარებელთა საკაჭრო სახლში, უ. ალ. ათ. თუთავეთან; თელავში — სასუღაქრო სასწავლებელში, უ. უ. ნიკ. ვას. მთვარელოვთან და ქრისტ. აბრ. ზარაფოვთან; სურამში — რედაქტორი სახლში, მარიამ მიხ. გურგენიძისასთან; ცხინვალში — მომრიგებელი მასამართლის თანაშემწესთან უ. ნიკ. თეგდ. ხიზანოვთან; ზუგდიდში — სამაზრო სამმართველოში, უ. აქესენტი ანჯაყარიძესთან; ოზურგეთში — სასუღაქრო სასწავლებელში. უ. შინ, ივ. ილურიძესთან; ახალქალაქში — აფთექაში უ. ილ. ალხაზოვთან.

სხვა ადგილის მცხოვრებელსმა წერილები და ფუფუნაი უნდა გამოგზავნონ ამ ადრესით:

Въ Тифлисъ, въ редакцію грузинскаго журнала

„И М Е Д ი“

რედაქტორი და გამომცემი მ. გ. ზურბენიძე.

О В Ъ И З Д А Н І И
В Ъ 1 8 8 3 Г О Д У
В Ъ Г . Т И Ф Л И С Ъ
Е Ж Е Н Е Д Ъ Л Ъ Н А Г О Ю Р И Д И Ч Е С К А Г О Ж У Р Н А Л А
„Ю Р И Д И Ч Е С К О Е О Б О З Р Ъ Н І Е“
(Г О Д Ъ Т Р Е Т І Й)

Журналъ какъ и прежде, выходитъ по Четвергамъ, въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ текста, кромѣ приложений, по прежней программѣ, въ объемъ которой входятъ статьи по всѣмъ вопросамъ, вытекающимъ изъ теории и практики права и судопроизводства, перечень, изложеніе и обсужденіе важнѣйшихъ распоряженій и узаконеній правительства, краткіе отчеты (а въ случаяхъ важныхъ стенографическіе) о выдающихся судебныхъ дѣлахъ особенно интересныя гражданскія рѣшенія, случаи изъ судебной жизни и практики (разныя извѣстія), корреспонденціи юридическаго содержания, городская хроника, перечень новыхъ книгъ юридическаго содержания и обзоръ печати, тезисы, кассационныхъ рѣшеній: правительствующаго сената и Тифлисской судебной палаты, судебный указатель, и пр.

Редакція журнала — Тифлисъ, Давидовская ул., д. Кананова.

Администрація (для приѣма подписки, объявленій и розничной продажи)—Тифлисъ, Сололакская ул., д. Меликова.

Подписная цѣна на журналъ, съ доставкою и пересылкою: на годъ—10 р., на 9 мѣс.—8 р. 20 к., на 6 мѣс.—6 р., на 3 мѣс.—3 р. 20 к. и на 1 мѣс.—1 р. 20 к.

Разрочка въ платежѣ денегъ допускается—для годовыхъ подписчиковъ: при подпискѣ 4 р. и въ февралѣ и мартѣ по 3 р., и для полугодовыхъ: при подпискѣ 3 р., и чрезъ мѣсяць еще 3 р.

Подписаться можно съ 1-го числа каждаго мѣсяца и не далѣе конца года.—Отдѣльные номера по 25 к.—Объявленія, казенныя и частныя, по таксѣ за занимаемое мѣсто.—Кромѣ администраціи журнала, подписка и объявленія принимаются въ Москвѣ и С.-Петербургѣ въ книжныхъ магазинахъ И. П. Анисимова.

Издат. А. С. Френкель

Редак. А. В. Степановъ

(Присланный похвальный)

მომავალს 1883 წელს კოველ-დღიური გაზეთის

რედაქციის

გამოქა იმავე შრომისმითა და წესით, როგორც აქამდე გამოდიოდა.

რედაქციას ამედი აქვს რომ როგორც ახალი თანამშრომლების და სხვა დანიშნების შემწეობით, მომავალს წელს კოველ-დღიურის თავის გაზეთი და იყოი რედაქცია მისი ძალით იმის გამოცემაში, რომლისთვისც შვიოსველნი კოველი დასწყებან.

ხელის-მოწერა მიიღება:

თფილისში: «დროების» რედაქციის კანტორაში, გალან-ბროსუეტსე, თ. ივ. გ. მუხრანსკას სახელში, კაუზის ქუჩაში.

ქუთაისში: — ჭავჭავაძის წიგნის მაღაზიაში, ბუჯაკოვიძის ბათუმში: — ლევ. მჭედლიძისთან, საგუთარს სახლში.

ქაღალს გარეშე მცხოვრებთა ამ აღნიშნით უნდა დაიბარონ გაზეთი
Въ Тифлисѣ въ редакцію «ДРО-ВЪ».

უფასო ხელის-მოწერისა:

ერთის წლით — 9 მან. || სამი თვით — — 3
ხახუარის წლით — 5 „ || ერთის თვით — — 1

სხვა ვადით ხელის-მოწერა არ შეიძლება. ხვედრით ფულს ხელის-მოწერმა გაჭეთას დაბარებისთანავე უნდა გამოგზავნიდეს რედაქციაში. ვითხოვთ ავტოტეკ, რომ თავის სახელი და გვარი და საცხოვრებელი ადგილი გარკვევით დასწერონ

გამომცემელი სტ. მელიქიშვილი

რედაქტორი სერ. მესხი

474
1882

1883 წლის ჟურნალ „იმედი“ ხელის მოწერა მიიღება ქ. თბილისში — მხოლოდ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, ანდრეევსკის ქუჩაზედ, № 14.

გარეშე მცხოვრებელთ შეუძლიანთ დაიბარონ ჟურნალი ამ აღრესით: **Въ Тифлисъ, въ редакцію грузинскаго журнала «ИМЕДИ».**

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალაქებში და თბილისში შინ მიტანით — — — 8 მან.

ნახევარი წლისა — — — — — 4 მ. 50 კ.

სამი თვისა — — — — — 2 მ. 50 კ.

ცალკე ნომერი ღირს — — — — — 1 მ.

ვისაც ჟურნალი მისდისთ და სვედრი ფული ჯერ არ შემოუტანიათ, ვთხოვთ ძალე კამოგზავნონ.

ვისაც რომელიმე ნომრები ჟურნალისა არ მისვლიათ, ან არ მიუვიდესთ, ვთხოვთ გვაცნობონ და დაკარგული წიგნები გაგზავნებათ ხელახლად.